

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Ústav jižní a centrální Asie

Indologie se specializací bengálština

Diplomová práce

Zbyněk Mucha

Migrace z Bangladéše do Evropy

Vedoucí práce:

Mgr. Robert Stojanov, Ph. D.

Konzultant:

Mgr. Martin Hříbek, Ph. D.

Praha 2018

Poděkování

Chtěl bych poděkovat zejména vedoucímu této práce Mgr. Robertu Stojanovovi, Ph.D. za jeho cenné rady, vedení a pomoc po celou dobu od přípravy výzkumu až po finální editaci tohoto textu. Mé poděkování patří také konzultantovi Mgr. Martinu Hříbkovi, Ph.D., který mi pomohl zejména při přípravě výzkumu v Bangladéši. Dále chci poděkovat svým respondentům a kolegům z Bangladéše, kteří mi nabídli pomocnou ruku a poskytli mi rozhovory. Bez nich by tato diplomová práce nebyla možná. Děkuji také Lucii Michaele Hrdinové, své rodině za podporu a všem dalším, kteří mi kvůli této diplomové práci věnovali svůj čas.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum: 19. 8. 2018

.....

podpis

Abstrakt a klíčová slova

Tato diplomová práce se zabývá aktuálním tématem mezinárodní migrace do Evropy, konkrétně fenoménem migrace Bangladéšanů do Evropy. Zatímco migraci obyvatel Středního východu a Afriky do Evropy se v posledních letech věnuje zvýšená pozornost v médiích i odborných publikacích, téma bangladéšské migrace do Evropy není příliš frekventované. Proto se práce snaží odpovědět na následující výzkumné otázky: 1) jaké jsou hlavní příčiny a faktory podmiňující emigraci z Bangladéše v současné době; 2) Jaké jsou hlavní zdroje informací pro rozhodování migrantů?; 3) Jaké jsou hlavní trendy migrace mezi zdrojovými regiony a cílovými destinacemi? Za hlavní metodologické postupy jsem si vybral hloubkové a polo-strukturované rozhovory s patnácti experty, kteří byli dotazováni v Bangladéši mezi lednem a únorem roku 2018. Z těchto rozhovorů vyplynuly tyto závěry: 1) Neexistuje jediná konkrétní příčina pro emigraci z Bangladéše, protože se jedná o souhrn několika faktorů, ať už ekonomických, sociálně-politických nebo environmentálních; 2) Migranti čerpají informace primárně od svých příbuzných, přátel a tzv. *dálálů*, brokerů kteří jsou státem neuznanou, avšak nedílnou složkou migračního systému; 3) Socioekonomický profil migrantů a region původu může korelovat s cílovou destinací.

- Bangladéš, Evropa, migrace, polo-strukturované rozhovory

Abstract and Key words

This thesis deals with the contemporary topic of international migration to Europe, namely the phenomenon of migration from Bangladesh to Europe. While the media and academic literature have paid attention to the migration of residents of the Middle East and Africa to Europe, the issue of migration from Bangladesh to Europe has not been frequent and well-elucidated. Thus, this thesis aspires to solve the following research questions: 1) What are the major reasons and factors inducing migration from Bangladesh in the present day; 2) What are the main points of supply of information having an influence on the decision making of migrants; 3) What are the major trends of migration between the source regions and the final destination. As primary methodical procedures, I selected in-depth and semi-structured interviews with fifteen experts, who were interviewed in Bangladesh between January and February 2018. The following conclusions have been drawn from these interviews: 1) There is no single specific motivation for the emigration from Bangladesh as it proves to be a combination of several factors which elicit migration, whether economical, socio-political, or environmental; 2) The migrants obtain information predominantly from their relatives, friends or brokers, the so-called *dalals*, who are unrecognized by the state however they play a prominent role as an integral part of the migration system; 3) The socio-economic profile of migrants and region of origin might correlate with the destination country.

- Bangladesh, Europe, Migration, Semi-structured interview

Obsah

Abstrakt a klíčová slova	4
Abstract and Key words	5
Seznam tabulek	8
Seznam grafů	8
Seznam map	8
Seznam fotografií.....	8
Poznámka k přepisům a výslovnosti bengálských slov	9
Seznam zkratk.....	10
1. Úvod	7
1.1. Cíle práce	9
1.2. Přehled současné literatury o migraci z Bangladéše do Evropy.....	10
2. Trendy současné migrace z Bangladéše	21
2.1. Administrativní členění Bangladéše	22
2.2. Významné zdrojové regiony.....	25
2.3. Významné cílové destinace	26
2.4. Charakteristika migrantů	29
2.4.1. Migrace žen	29
2.5. Remittance, mezinárodní migrace a jejich vliv lidský rozvoj	32
3. Metodologie.....	37
3.1. Metody pro sběr dat.....	37
3.2. Respondenti.....	39
3.3. Metoda pro analýzu dat	41
3.3.1. Kódování.....	42
4. Analýza Rozhovorů.....	45
4.1. Příčiny a faktory emigrace	45
4.1.1. Příčiny ekonomické	45
4.1.2. Příčiny environmentální	47
4.1.3. Příčiny politické	48
4.1.4. Příčiny sociální.....	51
4.1.5. Migrační sítě (migration networks).....	52
4.1.6. Vztah zdrojových regionů a destinací v kontextu migračních sítí	53
4.1.7. Představa o Evropě	54
4.2. Migrační proces a jeho aktéři.....	56
4.2.1. Migranti	56
4.2.2. Dálálové alias ‚prodejci snů‘	57
4.2.3. Rekrutační a cestovní agentury	60
4.2.4. Role státu	61
4.3. Role informací.....	64
4.3.1. Veřejné informace.....	64
4.3.2. Role médií.....	65
4.4. Budoucnost migrace do Evropy.....	66

5. Diskuze.....	68
5.1. Důvody a faktory pro emigraci.....	68
5.2. K politické situaci v zemi.....	69
5.3. Současné problémy Bangladéše – dálálský systém a role státu v jejich regulaci.....	72
5.4. Role informací.....	75
5.5. Budoucnost migrace do Evropy.....	76
6. Závěr.....	78
Seznam použitých zdrojů.....	80

Seznam tabulek

1. Významné regiony pro emigraci 2005-2017
2. Počty registrovaných pracovních migrantů podle cílových destinací v letech 1976-2018
3. Pracovní migrace žen podle cílových destinací v letech 1991-2018
4. Významné destinace v rámci Evropy podle OSN z roku 2013
5. Úroveň kvalifikace pracovníků od roku 1976 do roku 2017
6. Vývoj pracovní migrace žen od roku 1991 do června roku 2018
7. Pracovní migrace žen v roce 2017
8. Remitence dle států od roku v období 2016-2017
9. Seznam respondentů
10. Schéma korelace socio-ekonomického profilu migranta s cílovou destinací

Seznam grafů

1. Zdrojové regiony na základě výzkumu Benjamina Zeitlyna z roku 2004
2. Demografické složení obyvatelstva v Bangladéši v roce 2016
3. Migrace do Itálie podle regionů v letech 2005 až 2015

Seznam map

1. Významné zdrojové regiony pro migraci do Itálie na základě výzkumu Melanie Knights (1996)
2. Rozdělení Bangladéše podle divizí
3. Rozdělení Bangladéše podle okresů

Seznam fotografií

1. Trh Banglatown v ulici Brick Lane v Londýně
2. Roh ulice Brick Lane v Londýně
3. Diagram práce se zakotvenou teorií podle Strausse a Corbinové
4. Klidný průvod demonstrantů, podporovatelé opoziční BNS
5. Reprezentace dalala neziskovou organizací Manusher Jonno Foundation
6. Seznam potřebných dokumentů pro cestu do zahraničí

Poznámka k přepisům a výslovnosti bengálských slov

V textu používám pro přepis bengálských jmen zavedenou populární transliteraci. Tento způsob zápisu vynechává diakritiku hlásek, které nejsou v českém jazyce používané, například cerebrální hlásky či různé sykavky. Důležité je, že tento způsob přepisu není fonetický. Pro výslovnost bengálského jazyka platí, že se ve víceslabičných slovech všechny samohlásky vyslovují krátce s výjimkou jednoslabičných slov, kde se vyslovují mírně prodlouženě. Například slovo Bangladěš vyslovíme v bengálštině jako *Bangladeš* nebo slovo Dháka jako *Dhaka*. Dále všechna krátká *a* se vysloví jako *o*. Slovo *kalpaná* (představa) se vyslovuje jako *kolpona*. Rovněž všechny typy sykavek (dentální, palatální i cerebrální) se před samohláskami jako *š* vyslovují, například jméno *Bidjáságar* se vyslovuje jako *Bidošagor*. K poslední hlavní změně výslovnosti dochází, vyskytne-li se ve slově hláska *j*. Nachází-li se po souhlásce, tak ji zdvojí (viz předchozí příklad). Nachází-li se na konci slova, vyslovuje se jako otevřené *e*, například *Bandjopádhjáj* v bengálštině vyslovujeme jako *Bondopadhae*. Výslovnostní varianta hlásek *dž* a *džh* je *z*. U bengálských jmen nebengálského (arabského nebo perského) původu můžeme hlásku *dž* přepsat jako buď jako *dž* nebo jako *z*. Pro přepis těchto jmen používám rekonstruovanou podobu podle původu. Je ale nutné zmínit, že úzus přepisu muslimských jmen nebengálského původu není v samotné bengálštině jednotný. Proto se můžeme setkat s více variantami jednoho jména, např. *Rahmán* i *Ráhmán*, *-uddin* i *-uddín*, *Mohammad*, *Mohamed*, *Mahmúd* i *Muhammad*.¹

---

¹ Detailní pravidla pravidla bengálské fonetiky je možné nalézt v učebnicích bengálského jazyka Dušana Zbavitele nebo Hany Preinhaelterové. Viz například PREINHALTEROVÁ, Hana. *Učebnice bengálštiny*. 4 sv., Praha: Univerzita Karlova 2003. Poznámka k přepisům bengálských slov byla inspirována poznámkami Dušana Zbavitele v ZBAVITEL, Dušan. *Bengálská literatura: od tantrických písní k Rabindranáthu Thákurovi*. Praha: ExOriente 2008 a Blanky Knotkové-Čapkové v FILIPSKÝ, Jan, KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka, MAREK, Jan, VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Praha: Lidové Noviny 2003.

Seznam zkratek

BAIRA	Bangladesh Association of International Recruiting agencies
BLL	Bangladéšská lidová liga
BMET	Bureau of Manpower Employment and Training
BNS	Bengálská nacionální strana
BOESL	Bangladesh Overseas Employment and Services Limited
BDT	Bangladešské táká – bangladéšská měna
DEMO	District Employment and Manpower Office
EU	Evropská unie
ILO	International Labour Organizaton
IOM	International Organization for Migration
KSA	Království Saudské Arábie
MEWOE	Ministry of Expatriates' Welfare and Oveseas Employment
OSN / UN	Organizace spojených národů / United Nations
RMMRU	Refugee and Migratory Movements Research Unit
SAE	Spojené arabské emiráty
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké

1. Úvod

Migrace je téma důležité pro všechny státy na světě a v současnosti hýbe celospolečensku debatou nejen v Evropě, ať už se jedná o migraci pracovní nebo migraci nucenou. Pro Bangladéš má téma migrace vyjimečné postavení a doprovází jej samých počátků jeho vzniku. Již v roce 1976 probíhá pracovní migrace mezi Spojenými arabskými emiráty, Saudskou Arábií, Ománem, Katar, Kuvajtem, Bahrajnem, ale i Libyí a Egyptem. Pro národní ekonomiku Bangladéše dnes hrají finanční remitence nejen z těchto zemí migrantů zásadní roli a tvoří významnou část HDP. V roce 2012 dokonce tvořily remitence rekordních 10,6% HDP.² Cílem Bangladéše je tento přenos remitencí navýšit, k čemuž by měly vést kroky, jako například navýšení procenta vysílaných kvalifikovaných pracovníků jejich aktivním vzděláváním. Velkým problémem ale je, že ani dnes tato země není schopná zajistit svým pracovníkům podmínky, které jsou předpokladem zdravého procesu migrace zbaveného rizik pro samotné migranty.³ I přes celou řadu zákonů a opatření⁴ stále dochází k případům, kdy se v nejhorším případě migranti stávají oběťmi obchodu s lidmi. Jak jsem zjistil, do dnešních dnů se Bangladéši nepodařilo vybudovat efektivní „informační infrastrukturu“, která by překlenula pocitovanou komunikační propast mezi lidmi a státním aparátem, který se snaží migraci regulovat a podporovat za účelem navýšení podílu remitencí na HDP. Migranti získávají informace především neformálními kanály, nejčastěji od svých příbuzných či přátel (migranti a navrátilí se migranti) a brokerů, tzv. dalalů⁵, kteří působí jako neautorizovaný spojovací článek mezi

---

² *The World Bank*. Personal Remittances [online]. c2018, The World Bank Group. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2017&locations=BD&start=1976&view=chart>

³ SIDDIQUI, Tasneem. *International Labour Migration and Remittance Management in Bangladesh*. Dhaka: RMMRU 2009, s. 58.

⁴ HUDA, Shahan a Sarwat Binte ISLAM (eds.). *The Protection of the Rights Workers: An Easy Read*. Dhaka: Manusher Jonno Foundation 2016.

⁵ „Klientské vztahy suplují trh při distribuci těch služeb a statků, k nimž v principu není umožněn všem přístup. Jedná se především o nerovnou distribuci podílu na moci – polit. klientelismus. V teorii k. hraje význ. roli kategorie „zprostředkovatelů“ (brokers). Jde o osoby, které nekontrolují přímo žádané zdroje, mají však strategické kontakty na ty, kdo takové zdroje kontrolují.“ Viz KELLER, Jan. Klientelismus. In *Sociologická encyklopedie* [online]. Hl. ed. Zdeněk R. Nešpor. Sociologický Ústav AV ČR 2017. Poslední změna: 11.12.2017 v 18:02. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Klientelismus>

migranty a oficiálními tělesy jako jsou licensované rekrutační agentury. Ukazuje se, že naprosto zásadní roli v procesu neregulované migrace hrají právě dálálové a migrační sítě⁶ jakožto primární zdroj informací. Migranti tak pouze sekundárně získají informace z médií, ať už digitálních nebo tištěných, či od státních institucí.⁷ Tato situace umožňuje prostředí, v němž jsou potenciální migranti náchylní stát se obětí podvodných praktik.⁸ I přes snahu nevládních místních i mezinárodních organizací se tuto situaci daří napravit jen velmi pozvolna. I přesto, že důležitou roli v procesu přenosu znalosti o bezpečné migraci hrají nevládní organizace, efektivita jejich práce omezena korupčním a klientelistickým prostředím v zemi, kde se jejich zájmy nacházejí v silném rozporu se zájmy silné lobby privátních agentur sdružených pod organizací BAIRA či jiných zájmových skupin.⁹

---

⁶ Co jsou migrační sítě viz kapitola Analýza rozhovorů.

⁷ Detailněji o struktuře „migračního systému“ v kapitole Analýza rozhovorů.

⁸ SIDDIQUI, Tasneem. *International Labour Migration and Remittance Management in Bangladesh*, s. 59.

⁹ REYES, Carola. *Migrant Rights: Role of CSOs in Influencing Public Policy in Bangladesh*. Dhaka: RMMRU 2013.

1.1. Cíle práce

Hlavním cílem předložené práce je analýza současného trendu migrace Bangladéšanů do Evropy a poskytnutí náhledu do situace týkající se mezinárodní migrace panující v Bangladéši z perspektivy tamějších odborníků na migraci z řad akademiků, pracovníků nevládních organizací, apod. Pro naplnění těchto cílů jsem zvolil postup stanovení výzkumných otázek, které zodpovídám především na základě primárních dat v podobě rozhovorů získaných v Bangladéši. Výsledky analýzy těchto rozhovorů jsou potom podpořeny diskuzí s odbornou literaturou, jejíž přehled poskytuji v následující kapitole. Hlavními výzkumnými otázkami jsou: 1) Jaké jsou hlavní příčiny a faktory emigrace z Bangladéše v současné době?; 2) Jaké jsou hlavní zdroje informací v rozhodovacím procesu migrantů?; 3) Jaké jsou hlavní trendy migrace mezi zdrojovými regiony a cílovými destinacemi? Sekundární výzkumné otázky jsou potom tyto: i) Jakou roli v rozhodovacím procesu hrají zprostředkovatelé migračních služeb, ii) existuje korelace mezi zdrojovými regiony a cílovými destinacemi v tom smyslu, zda migrují lidé z konkrétních některých okresů do konkrétních destinací, a jak se tyto migrační proudy liší?

1.2. Přehled současné literatury o migraci z Bangladéše do Evropy

Migrace Bangladéšanů do Evropy je poměrně nový fenomén, kterému v literatuře není věnováno příliš mnoho pozornosti. Kromě četných odborných publikací na téma migrace z Bangladéše do Velké Británie, popřípadě do Itálie, nelze kromě pár vyjímek nalézt téměř žádné práce, které by se tomuto tématu věnovaly. Nacházíme jen málo prací, které popisují migraci Bangladéšanů do Portugalska, Španělska a Řecka a kromě několika mála v řádu jednotek se mi nepodařilo najít žádné další, které by se detailně na tyto nebo jiné země zaměřovaly. Bangladéšané však žijí téměř po celém světě včetně České a Slovenské republiky, Maďarska, Bulharska, Rumunska či Polska.¹⁰ José Mapril¹¹ říká, že literatura zabývající se mezinárodní migrací z Bangladéše popisuje celkem čtyři typy migrace, které jsou doménou různých socio-ekonomických tříd bangladéšské společnosti. Tato práce se zabývá především první a čtvrtým typem, které se týkají migrace do Evropy. Těmito typy jsou:

- a) Dlouhodobá migrace obyvatel Sylhetu do Velké Británie, USA, Kanady a Austrálie. Nejčastějšími migranty jsou movití obyvatelé venkova s relativně nízkým vzděláním.
- b) Krátkodobá pracovní migrace z rozličných regionů Bangladéše směřující do zemí Blízkého východu a zemí jihovýchodní Asie. Migranti většinou pocházejí z nižší-střední třídy z měst i vesnic.
- c) Migrace mezi Indií a Bangladéšem ekonomicky deprimovaných obyvatel venkova, kteří hledají lepší budoucnost ve velkých indických městech jako je například Kalkáta.
- d) Pracovní migrace do jižní Evropy. Migranti nejčastěji pocházejí z měst ze střední třídy a mají relativně vysoké vzdělání, tj. minimálně dosáhli sekundárního stupně¹², v porovnání s migranty putujícími do jiných zemí.

---

¹⁰ Předmětem této kapitoly nejsou ani četné zprávy mezinárodních organizací, na některé ale budu dále odkazovat.

¹¹ MAPRIL, José. The Dreams of Middle Class: Consumption, Life-course and Migration Between Bangladesh and Portugal. *Modern Asian Studies*, vyd. 48, č. 3, květen 2014, s. 693-719.

¹² Sekundární vzdělávání v Bangladéši je rozděleno na tři úrovně. Zaprvé je to „junior secondary“ (6.-8. třída), „secondary“ (9. a 10. třída) a „higher secondary“ (11. a 12. třída). Viz UNICRI (*United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute*). *Migrant Flower Sellers in the City of Turin*. Torino 2017, s. 26.

Velká Británie

Migrace Bangladéšanů do Velké Británie začíná přirozeně již za koloniálního období, kdy ještě Bangladéš¹³ jakožto samostatný stát neexistoval. Dnes zde žije největší bangladéšská diaspora v Evropě.¹⁴ Bangladéšané také dlouhodobě migrují do USA, Kanady a Austrálie. Migrace Bangladéšanů do Velké Británie je odlišná od migrace do zemí jižní Evropy. První migranti sem připluli s nákladními loděmi a zpočátku se usazovali v Londýně, Liverpoolu a Bristolu. Většinou se jednalo o ngramotné námořníky nejčastěji pocházející ze Sylhetu. Tito námořníci se v cizích zemích začali usazovat už ve 30. letech 20. století. Druhá vlna migrace do Velké Británie začala po druhé světové válce, kdy britská vláda začala podporovat imigraci kvůli nedostatku pracovních sil. V 80. letech tito migranti začali přivážet i své rodiny.¹⁵

Dá se říci, že dnes v zemích jako je Velká Británie, Kanada, USA a Austrálie, existují dvě skupiny imigrantů. Těmi jsou naturalizovaní imigranti nebo imigranti druhé a dalších generací již narozených ve Velké Británii a poté imigranti s bangladéšským pasem. Dále mohou být tyto skupiny rozděleny do dvou dalších podskupin. Za první je to velmi malá skupina vysoce vzdělaných a kvalifikovaných osob, popřípadě naturalizovaných studentů. Za druhé se jedná o diasporu, která pochází z nízkopříjmových, nezaměstnaných a relativně nevzdělaných segmentů společnosti, zejména z venkova, jako je tomu v případě Sylhetu. Tato první, ale zejména právě druhá podskupina, se potom může nacházet i v dalších zemích. Siddiqui říká, že migranti bangladéšského původu ve Velké Británii si v porovnání s ostatními etnickými skupinami nevedou příliš dobře a vykazují vyšší nezaměstnanost stejně jako nižší vzdělání. Dodává, že zaměstnání a sociální status je primárně určován jejich úrovní vzdělání.¹⁶ V současnosti se migrace do Velké Británie omezuje na migraci za účelem reunifikace rodin nebo za účelem svatby. Dalším typem migrace je migrace studentů, která je podobná té do

---

¹³ Bangladéš vznikl oficiálně v roce 1971 poté, co se oddělil od Východního Pákistánu, který existoval mezi lety 1947-1971. Ve skutečnosti Bengálci tvořili jedno etnikum, ale dnes tvoří dva politické národy, obývající Západní Bengálsko a Bangladéš. Jméno „Bangladéšané“ potom označuje politický národ, který byl zaveden po vzniku státu Bangladéš. V obou dvou územních celcích, tj. Bangladéši a indickém Západním Bengálsku, se používá bengálština, která se však v těchto zemích mírně odlišuje na fonetické, lexikální i morfologické úrovni. Viz FILIPSKÝ, J., KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., MAREK, J., VAVROUŠKOVÁ S. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Ed. Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

¹⁴ Přesné počty Bangladéšanů v Evropských zemích je podle Siddiqui (SIDDQUI, Tasneem. *Institutionalising Diaspora Linkage: The Emigrant Bangladeshi in UK and USA*. Dhaka: IOM 2004) téměř nemožné určit.

¹⁵ SIDDQUI, Tasneem. *Institutionalising Diaspora Linkage: The Emigrant Bangladeshi in UK and USA*. Dhaka: IOM 2004, s. 17.

¹⁶ SIDDQUI, Tasneem. *Institutionalising Diaspora Linkage: The Emigrant Bangladeshi in UK and USA*, s. 25.

Spojených států, Kanady nebo Austrálie. Jedná se o studenty pocházející z bohatých rodin.¹⁷ Katy Gardner i Tasneem Siddiqui se shodují na tom, že proti dnešní migraci do jižní Evropy mají dnešní migranti do Velké Británie vysoký ekonomický kapitál, který však není doprovázen vyššími stupni vzdělání.¹⁸

Fot. 1: Trh Banglatown v Brick Lane v Londýně, Zdroj: Archiv autora

¹⁷ Uvažuju pouze skutečné studenty, nikoli ty migranty, kteří využívají studentských víz, aby potom v Evropě pracovali. Viz kap. 4.

¹⁸ GARDNER, Katy. *Global Migrants, Local Lives: Travel and Transformation in Rural Bangladesh*. Oxford: Clarendon Press Publication 1995 In: MAPRIL, José. The Dreams of Middle Class: Consumption, Life-course and Migration Between Bangladesh and Portugal. *Modern Asian Studies*, vyd. 48, č. 3, Květen 2014, s. 717 a také SIDDIQI, Tasneem. *Institutionalising Diaspora Linkage: The Emigrant Bangladeshi in UK and USA*. Dhaka: IOM 2004.

Fot. 2: Roh ulice Brick Lane v Londýně, Zdroj: Archiv autora

Itálie

V Itálii žije druhá nejpočetnější bangladéšská diaspora v Evropě. Pozornost badatelů začala přitahovat také poměrně nedávno, protože se jedná o relativně nový fenomén. První práce, jejíž autorkou je Melane Knights¹⁹, vzniká v roce 1996 a dochází k tomu, že za vznikem bangladéšské diaspory v Itálii stojí „konstelace geopolitických faktorů“. Měly to být například volná imigrační politika (všech zemí jižní Evropy), laxnost příhraničních kontrol, existence neregulovaného sektoru a také ekonomické úspěchy Itálie. Russel King ten vzor, který se týká i dalších zemí jižní Evropy (Portugalsko, Řecko, Španělsko) popisuje jako „středozevní model“.²⁰ V neposlední řadě je nutné chápat vznik bangladéšské diaspory v širokém kontextu, během nichž se z Itálie a Španělska staly imigrační země a převzali tak pozici „nových

---

¹⁹ KNIGHTS, Melane. Bangladeshi Immigrants in Italy: from Geopolitics to Micropolitics. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 1996, vyd. 21, č. 1, s. 105-123.

²⁰ KING, Russell. Recent immigration to Italy: character, causes, and consequences. *GeoJournal*. 1993, vyd. 30, č. 3, s. 283-92.

imigračních zemí“ po „starých imigračních zemích“, tj. Německu, Francii a Velké Británii.²¹ Po roce 1979, kdy Německo zavedlo omezení pro vstupy do země, se hlavní imigrační proudy z Asie i Afriky do Evropy přesunuly do Francie, která zaujímala pozitivní přístup k politickým uprchlíkům. V porovnání s Německem a Švýcarskem, které se během několika let změnily v nedobytné pevnosti pro většinu imigrantů, Francie měla až do roku 1989 relativně volnou imigrační politiku. V roce 1990 začala také válka v Perské zálivu, která znemožnila migraci do zemí na Blízkém východě. Tyto změny nasměrovaly nejen bangladéšské migranty do zemí okolo Středozemního moře.²²

Důležitým faktorem byl rovněž snadný přístup Bangladéšanů do východní Evropy, odkud se posléze migranti ještě před koncem Studené války v roce 1991 dostávali do Evropy západní. Spolupráce se SSSR a Bangladéše byla intenzivní od dob vlády prvních dvou socialistických vlád Bangladéšské lidové ligy (BLL).²³ Tisíce mladých Bangladéšanů mohli studovat v zemích SSSR a Varšavského paktu na univerzitách. Mnoho z nich následně zůstalo vytvořilo velké komunity. Tyto komunity následně emigrovaly do Španělska, Řecka a zejména Itálie kvůli ekonomické stagnaci a rostoucímu rasismu v době po pádu Sovětského svazu. Takto vzniká v 90. letech hlavní centrum diaspory v Římě, které se dále vyvíjí.²⁴

Další prací, která po deseti letech navazuje na Melanie Knights je studie Benjamina Zeitlyna z roku 2006 a dále studie Penelope Anthias z roku 2014.²⁵ Práce Zeitlyna a Anthias jsou význačné tím, že vycházejí primárně z výzkumů provedených v Bangladéši. Zeitlyn stejně ve své studii dochází k závěrům, že existuje socio-ekonomický rozdíl mezi migranty, kteří směřují do Itálie (i Španělska) a těmi, kteří míří do jiných zemí. Tito jsou v porovnání s migranty do jiných asijských zemí či zemí Blízkého východu relativně vzdělaní a ekonomicky zajištěni. Spíše se zdá, že se jedná o skupinu, která má podobné socio-ekonomické zázemí a nikoliv o skupinu, která by pocházela z určitých regionů v Bangladéši jako je tomu v případě migrace do

---

²¹ Viz OKOLSKI, Marek (ed.). *European Immigrations: Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam: IMISCOE Research, Amsterdam University Press 2012.

²² DELLA PUPPA, F. *A bidesh in the middle of the Mediterranean Sea: biographical trajectories and migration patterns in the Bangladeshi diaspora in Italy*. *Arts & Humanitas*. Vyd. 7, č. 2, 2013, s. 99–118.

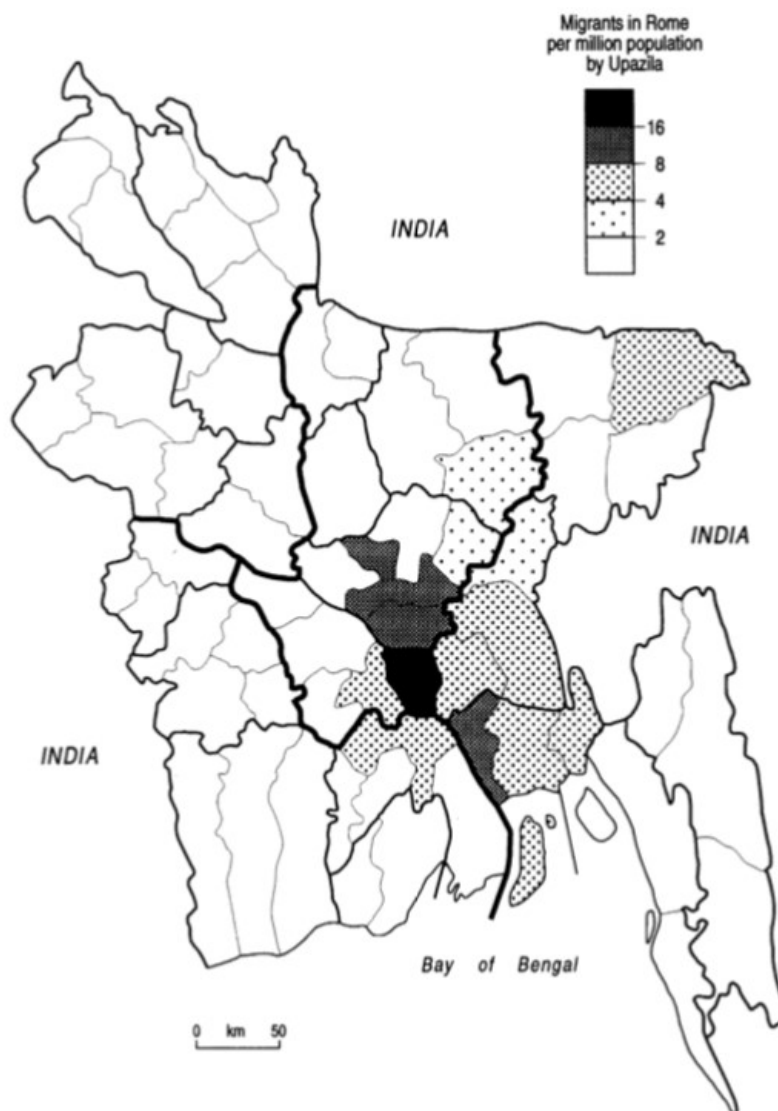
²³ Politická strana Mudžíbura Rahmána, bangladéšského vůdce boje za nezávislost státu. Viz FILIPSKÝ, J., KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., MAREK, J., VAVROUŠKOVÁ S. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Maledív, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*, s. 16-74.

²⁴ DELLA PUPPA, F. *A bidesh in the middle of the Mediterranean Sea: biographical trajectories and migration patterns in the Bangladeshi diaspora in Italy*, s. 99–118.

²⁵ Anthias, Penelope. *Migration from Kedarpur to Italy*. RMMRU: Dhaka 2014.

Velké Británie. Zeitlyn nicméně také tvrdí, že je důležitá ta skutečnost, že „*různé regionální a socioekonomické třídy mají silné propojení s konkrétními cílovými destinacemi.*“²⁶ Tato skutečnost je také doložena daty. Například pro migraci do Itálie Melanie Knights uvádí, že migranti v době jejího výzkumu nejčastěji pocházeli nejčastěji pocházeli z okresů²⁷ Šarijatpur, Munsígaňž, Dháka, Čándpur, Lakšmípur či také Madarípur a další.

Mapa 1: Významné zdrojové regiony pro migraci do Itálie na základě výzkumu Melanie Knights (1996)²⁸

Zdroj: KNIGHTS, Melanie. Bangladeshi Immigrants in Italy: from Geopolitics to Micropolitics. *Transactions of the Institute of British Geographers*, s. 113.

²⁶ ZEITLYN, Benjamin. *Migration from Bangladesh to Italy and Spain*. Dhaka: RMMRU 2006, s. 73.

²⁷ O administrativní členění Bangladéše viz samostatná kapitola a mapa 3.

²⁸ Srovnej s mapou 3.

Nedá se o nich však říct, že by tito migranti byli intelektuálové, pracující třída, střední třída, elita nebo chudí. V tomto smyslu také popírají dosavadní chápání migračního proudu z Bangladéše. Dalším Zeitlynovým závěrem je to, že v samotném Bangladéši dochází k socio-ekonomické segregaci rodin migrantů, tedy k nárůstu rozdílům rodin migrantů z hlediska socio-ekonomického v porovnání s rodinami ne-migrantů.

Je však sporné, zda se dá i dnes tvrdit, že v kontextu současné tzv. „migrační krize“ do Evropy, v tomto případě do Itálie, skutečně migrovali či migrují osoby vzdělané se silným ekonomickým zázemím doma. Náhled do problematiky nabízí průzkum IOM (International Organization for Migration)²⁹, kdy většina z více jak 15 000 Bangladéšanů připluvších do Itálie mezi lety 2016 a květnem 2017 strávila práci jeden až dva roky v jiné než evropské tranzitní zemi (Istanbul, Dubaj, Libye). Sem migruje drtivá většina Bengálců a ti mají nižší vzdělání. Podobně průzkum z Turína z roku 2017 ukazuje, že vzdělání migrantů prodávajících růže na ulicích v žádném případě není vysokoškolské. Tento průzkum ukazuje, že průměrné dosažené vzdělání migrantů byl 8. ročník na škále od 6. třídy po jeden vysokoškolský titul z informačních technologií.³⁰ To stojí v rozporu s výsledky studie Zeitlyna, který spolu s José Maprilem³¹ tvrdí, že migranti putující do jižní Evropy jsou vzdělaní a náleží k jiné skupině migrantů.³²

Španělsko

Migraci do Španělska studuje pouze jediná studie Benjamina Zeitlyna z roku 2004. Zeitlyn tvrdí, že velmi podobně jako tomu bylo v případě Itálie, migraci do Španělska musíme chápat v širším geopolitickém kontextu. I tento kontext vedl ke vzniku bangladéšské diaspory, která je svým počtem výrazně menší. Měly to být zejména časté regularizační procesy, které přitahovaly Bangladéšany do Španělska stejně jako do Itálie. Stejně jako tomu bylo v minulosti, migranti s touto vidinou přicházejí i dnes.³³ O historii Bangladéšanů ve Španělsku se

---

²⁹ *IOM Italy Briefing*. Current migration trends from Bangladesh to Italy (Focus on arrivals by sea). Červen 2017, vyd. 1.

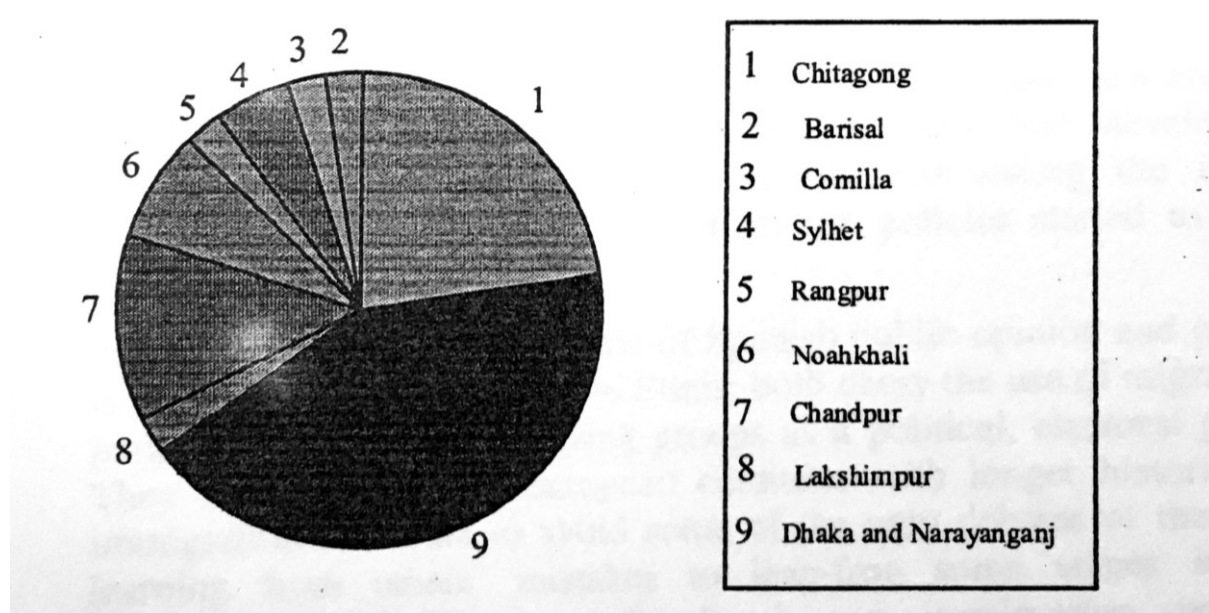
³⁰ *UNICRI (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute)*. Migrant Flower Sellers in the City of Turin, s. 26.

³¹ Viz dále.

³² Problematikou migrace do Itálie se zabývají i další autoři jako je například italský Francesco Della Puppa či jiní. Na některé z těchto výzkumů budu dále odkazovat v kapitole Diskuze.

³³ ZEITLYN, Benjamin. *Migration from Bangladesh to Italy and Spain*, s. 24.

z literatury není možné dozvědět téměř nic, ale lze předpokládat, že se jedná o podobný model jako v případě Itálie. Téměř všechny skupiny imigrantů, nejen bangladéšská komunita, se shromažďovaly původně ve velkých městech, zejména v Madridu a Barceloně. Bangladéšané žijí dále také ve Valencii a turistických resortech na jihu země. Co se týče socio-ekonomické zázemí migrantů ve Španělsku je podle Zeitlyna stejné jako to imigrantů v Itálii. Jednalo se téměř výhradně o muže a jejich průměrný věk byl 31 let. Zeitlyn uvádí také zdrojové regiony, odkud Bangladéšanů do Španělska migrují. Je zajímavé, že na první místě uvádí Dháku a Nárájangaňdž, na druhém Čitágáon, na třetím Čándpur a na čtvrtém Nojákhálí. Pokud by tento vzorek respondentů zastupoval povahu celé tamější diaspory, znamenalo by to, že i pro migrace do Španělska existují specifické okresy podobně jako v případě Itálie, kde se na prvních čtyřech místech nevyskytuje ani Nárájangaňdž, ani Čitágáon jakožto město (nikoli jako divize), ani Čándpur, ani Nojákhálí.³⁴

Graf 1: Zdrojové regiony na základě výzkumu Benjamina Zeitlyna z roku 2004. Zdroj: ZEITLYN, Benjamin. *Migration from Bangladesh to Italy and Spain*, s. 29.

³⁴ Dále viz kapitola Analýza rozhovorů.

Portugalsko

Jediným autorem, který se zabývá migrací Bangladéšanů do Portugalska je José Mapril.³⁵ Podle něj Portugalsko není výjimkou ve smyslu bangladéšské migrace do jižní Evropy, která podle něj nabývá na síle zejména v posledních 20 letech. Dnes žije v Portugalsku něco kolem 4 500 Bangladéšanů a sdružují se v hlavních městech. K nárůstu této diaspory přispěly stejně jako v případě Itálie a Španělska regularizační programy vlády. Maprilovou hlavní tezí je potom to, že samotná migrace formuje bangladéšskou „střední třídu“, která je ústředním tématem jeho práce. Migrace je pro mladé prostředkem k naplnění snů a životních očekávání, kterých v Bangladéši nemohli dosáhnout. Jedná se o strategii, jak překonat „strukturální paradox na trhu práce.“ Migrace je takto rovněž cestou, jak se stát „moderním Bengálcem“³⁶. Tvrdí, že „modernita“ je spojovaná se vším, co pochází ze zahraničí, ať už se jedná o Evropu, USA nebo země Blízkého východu. Touha po takové „modernitě“ má být potom důvodem, proč mladí Bangladéšané migrují.³⁷ Dalším motivem je u něj podle touha dosáhnout jistého stupně úspěšnosti či připravenosti na budoucí partnerský život. Dále tvrdí, že se nejedná jen o cestu, jak dosáhnout vytouženého statusu, ale také o způsob, jak se stát mužem. S těmito tvrzeními souhlasí také Francesco Della Puppa.³⁸ Proto tvrdí, že se nejedná pouze o diskurz třídy, ale i genderu, jedná se tedy způsob produkce maskulinity. Podobně jako Zeitlyn³⁹ tvrdí, že Bangladéšané mířící do Portugalska mohou být označeni na „novou bangladéšskou střední třídu“. Jsou to osoby pocházející buďto z venkovského nebo městského prostředí, mají vzdělání a pocházejí z vlivných rodin, jejichž členové často vlastní soukromé podniky, pracují ve státní službě, v mezinárodních nevládních organizacích nebo mezinárodních firmách, apod. Je zajímavé, že tito migranti v Portugalsku mají být potom propojení skrze sociální vazby právě s migranty v Itálii a Španělsku.

---

³⁵ Viz zejména MAPRIL, José. The Dreams of Middle Class: Consumption, Life-course and Migration Between Bangladesh and Portugal. *Modern Asian Studies*, vyd. 48, č. 3, Květen 2014, s. 693-719.

³⁶ Inspirován autory jako Ferguson, Osella, Gardner, Cooper či Miller, Mapril modernitu chápe jako „nativní“ kategorii spojenou s „rozvojem“, „pokrokem“, které jsou propagovány nikoliv jen samotným státem, ale také nevládními organizacemi domácími i zahraničními, univerzitami, ale i samotnými lidmi. „Moderní život“ je potom rozdílný od života minulých generací a lidé jej dosahují skrze konzumaci. Viz MAPRIL, José. The Dreams of Middle Class: Consumption, Life-course and Migration Between Bangladesh and Portugal, s. 701.

³⁷ MAPRIL, José. The Dreams of Middle Class: Consumption, Life-course and Migration Between Bangladesh and Portugal, s. 700-701.

³⁸ DELLA PUPPA, Francesco. A *bidesh* in the middle of the Mediterranean Sea: biographical trajectories and migration patterns in the Bangladeshi diaspora in Italy, s. 109-111.

³⁹ ZEITLYN, Benjamin. *Migration from Bangladesh to Italy and Spain*, s. 45-46.

Pro Řecko se mi podařilo najít pouze jedinou práci a to výzkumnou zprávu z roku 2009 týkající se Pákistánců a Bangladéšanů.⁴⁰ Zpráva odhaluje, že tato migrace začíná už v 70. letech a od té doby se dál rozvíjí. Hlavní skupinou jsou muži (v roce 2009 pouze 249 žen a 3119 mužů), jež jsou v Řecku ve velkém množství neregistrovaní. Do této země a tím i do Evropské unie přichází s různými typy víz a běžně platí vysoké částky převaděčům, jak uvádí Kabir a Rahman⁴¹. Pákistánci i Bangladéšané jsou nejčastěji zaměstnáváni v dílnách, stavebnictví a službách (restaurace, obchody, hotely, atd.). Ti, kteří nemají na vybranou se potom uchylují k pouličnímu prodeji. Jejich pracovní doba je dlouhá, často za nízkou mzdou. Z tohoto důvodu se snaží své životní náklady snížit na minimum a žijí společně s dalšími migranty ve sdílených prostorech ve čtvrtích, kde nejsou vysoké nájemné. Důvodem proč odcházejí z Bangladéše je ve většině případů jejich neuspokojivá ekonomická situace, někteří však uvádějí i důvody politické. Autoři proto tvrdí, že není zcela možné říci, jaký je primární důvod pro jejich emigraci. Tohle zjištění je v souladu také s dalšími autory⁴² i s mými vlastními výsledky výzkumu.

Broersma a Lazarescu tvrdí, že běžnou taktikou je vstoupit do země buďto s turistickým vízem (což je také jediná možnost) nebo ilegálně a následně čekat, až vláda vyhlásí amnestii, kdy mohou požádat o povolení k pobytu či azyl a tím si „koupit čas“. K této strategii se uchylují i přesto, že jsou si vědomi malé šance na získání azylu. Zásadní je potom role sítí jejich známých či příbuzných pobývajících v zemi, kteří jim pomohou najít práci nebo poskytnout jiné služby jako bydlení, půjčky nebo posílání remitencí domů. Zajímavým faktem je, že do Řecka přicházejí migranti i přes neexistenci těchto sítí. Nečiní jim však potíže se na svou komunitu okamžitě napojit a těžit z ní. Rovněž v Řecku působí několik oficiálních organizací, které pomáhají svým komunitám a zastávají roli prostředníků pro komunikaci s úřady, veřejností a také zaměstnavateli. Jedná se o organizace, které mají charakter neziskových organizací nebo soukromých agentur. V samém závěru autorky říkají, že migrace Bangladéšanů i Pákistánců do

---

⁴⁰ BROERSMA, Francesca a Daria Lazarescu (Research Brief). *Pakistani and Bangladeshi Migration to Greece: „Chasing the Dream“*. IDEA Research Project 2009.

⁴¹ RAHMAN, M., M. A. KABIR. *Moving to Europe: Bangladeshi Migration to Italy*. *Institute of South Asian Studies* (National University of Singapore, Working Paper). Vyd. 141, č. 6, 2012, s. 14.

⁴² DELLA PUPPA, Francesco. *A bidesh in the middle of the Mediterranean Sea: biographical trajectories and migration patterns in the Bangladeshi diaspora in Italy*, s. 112-113.

Řecka je charakterizována neregulovaností a lidé zde zůstávají, protože zde díky velké neformální ekonomice mohou snadno najít práci.

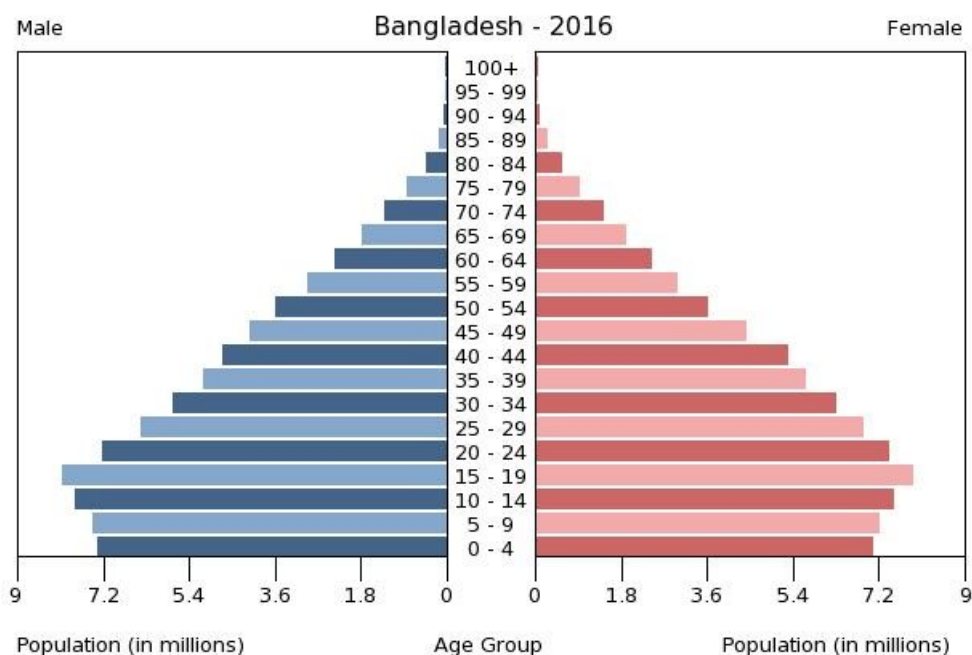
Shrnutí

Z dostupné literatury na téma migrace Bangladéšanů do Evropy vyplývá, že se migrace do jednotlivých zemí v některých ohledech liší. Kromě poměrně vysokého počtu publikací týkajících se Velké Británie a Itálie, nenacházíme téměř žádné další odborné publikace o dalších zemích s výjimkou výše uvedených. Proto se dá říci, že se současný stav poznání o migraci z Bangladéše do Evropy omezuje pouze na 1) Velkou Británii a 2) země jižní Evropy (Itálie, Portugalsko, Řecko a Španělsko). Hlavními rozdíly mezi těmito dvěma rozlišitelnými migračními proudy jsou potom historické, popřípadě strukturální a z perspektivy migrantů potom socio-ekonomické, kdy badatelé argumentují, že do zemí jižní Evropy oproti Velké Británii míří spíše vzdělaní migranti. Toto tvrzení však nepotvrzují nejnovější studie zaměřené na poslední bangladéšskou imigrační vlnu do Itálie.

2. Trendy současné migrace z Bangladéše

Bangladéš vznikl oficiálně v roce 1971 poté, co se oddělil od Východního Pákistánu, který existoval mezi lety 1947-1971. Ve skutečnosti Bengálci tvořili jedno etnikum, ale dnes tvoří dva politické národy, obývající Západní Bengálsko a Bangladéš. Jméno „Bangladéšané“ potom označuje politický národ, který byl zaveden po vzniku státu Bangladéš. V obou dvou územních celcích, tj. Bangladéši a indickém Západním Bengálsku, se mluví bengálštinou, která se však v těchto zemích mírně odlišuje na fonetické, lexikální i morfologické úrovni.⁴³ Podle statistiky z roku 2014 žije v Bangladéši zhruba 159 milionů⁴⁴ obyvatel. Svou územní rozlohou zaujímá ve světovém žebříčku 93. místo a jedná se o 8. nejlidnatější zemi na světě, dnes sousedící s Indií a Barmou. Vláda uznává celkově 27 etnických skupin, které tvoří 1% obyvatel. Majoritou jsou v zemi Bengálci. Většinovým náboženstvím v zemi je Islám (89,1%), dále hinduismus (10%) nebo buddhismus a křesťanství (méně než 1%). Bangladéš se vyznačuje svou mladou populací, kde je průměrný věk 26,7 let.

Graf 2: Demografické složení obyvatelstva v Bangladéši v roce 2016. Zdroj: CIA (Central Intelligence Agency). The World Factbook. South Asia: Bangladesh.

⁴³ FILIPSKÝ, J., KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., MAREK, J., VAVROUŠKOVÁ S. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

⁴⁴ CIA (Central Intelligence Agency). The World Factbook. South Asia: Bangladesh [online]. [cit. 2. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/bg.html>

Ačkoliv data uvádí, že je v zemi zhruba 4% nezaměstnanost, ve skutečnosti je situace jiná. Zhruba 40% obyvatel, kteří jsou klasifikováni jako zaměstnaní, pracují jenom několik hodin týdně za nízké mzdy.⁴⁵ V zemi má být také podle dalších zdrojů až 47% nezaměstnanost absolventů.⁴⁶ Gramotnost (schopnost číst a psát) mužů je potom 75,6% a žen 69,9%. Na vzdělání míří potom pouhé 2,5% z HDP.⁴⁷ V roce 2016 žilo pod hranicí chudoby 24,3% obyvatel. Bangladéšská ekonomika roste od roku 2005 průměrně o 6% ročně (7,1% v roce 2017) i přes politickou nestabilitu, slabou infrastrukturu, rozšířenou korupci a také pomalou implementaci ekonomických reforem.⁴⁸ Ačkoliv je 42,7% Bangladéšanů zaměstnána v zemědělství, více než polovina HDP je vytvářena sektorem služeb, v němž pracuje 37% obyvatel. V průmyslu potom pracuje 20,5% obyvatel přičemž nejvýznamějším sektorem je textilní průmyslu, který stojí až za 80% exportu veškerého zboží.⁴⁹ Pro národní ekonomiku Bangladéš hrají životně důležitou finanční remitence, které v roce 2017 tvořili 5,4% z HDP.⁵⁰

2.1. Administrativní členění Bangladéše

Bangladéš je rozdělen na divize (*bibhág*), okresy (*dželá*) a okrsky (*upadželá*). Divizí je dnes celkem 8, okresů 64 a okrsků 491.⁵¹ Základní administrativní jednotkou, jak uvádí Blanka Knotková-Čapková, je okres, pod nějž spadají dřívější policejní okrsky (*tháná*).⁵² Podle Knotkové-Čapkové jsou okrsky, kde politika nejsilněji zasahuje do života lidí, problematické ve smyslu uplatňování demokratických principů. Zejména z hlediska migrace se na této úrovni role státu, jakožto dohlázele nad bezpečnou migrací, jeví jako nedostatečná, což je nejdůležitějším předmětem současné diskuze.⁵³

---

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ SANGUINO, Ramón, Md. Habibur RAHMAN a Samsul ALAM. Spain-Bangladesh international trade for small and medium enterprises: Exploring the potential scopes. *International Journal of Applied Research*, 2017. Vyd. 3, č. 1, s. 700.

⁴⁷ CIA (*Central Intelligence Agency*). The World Factbook. South Asia: Bangladesh.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

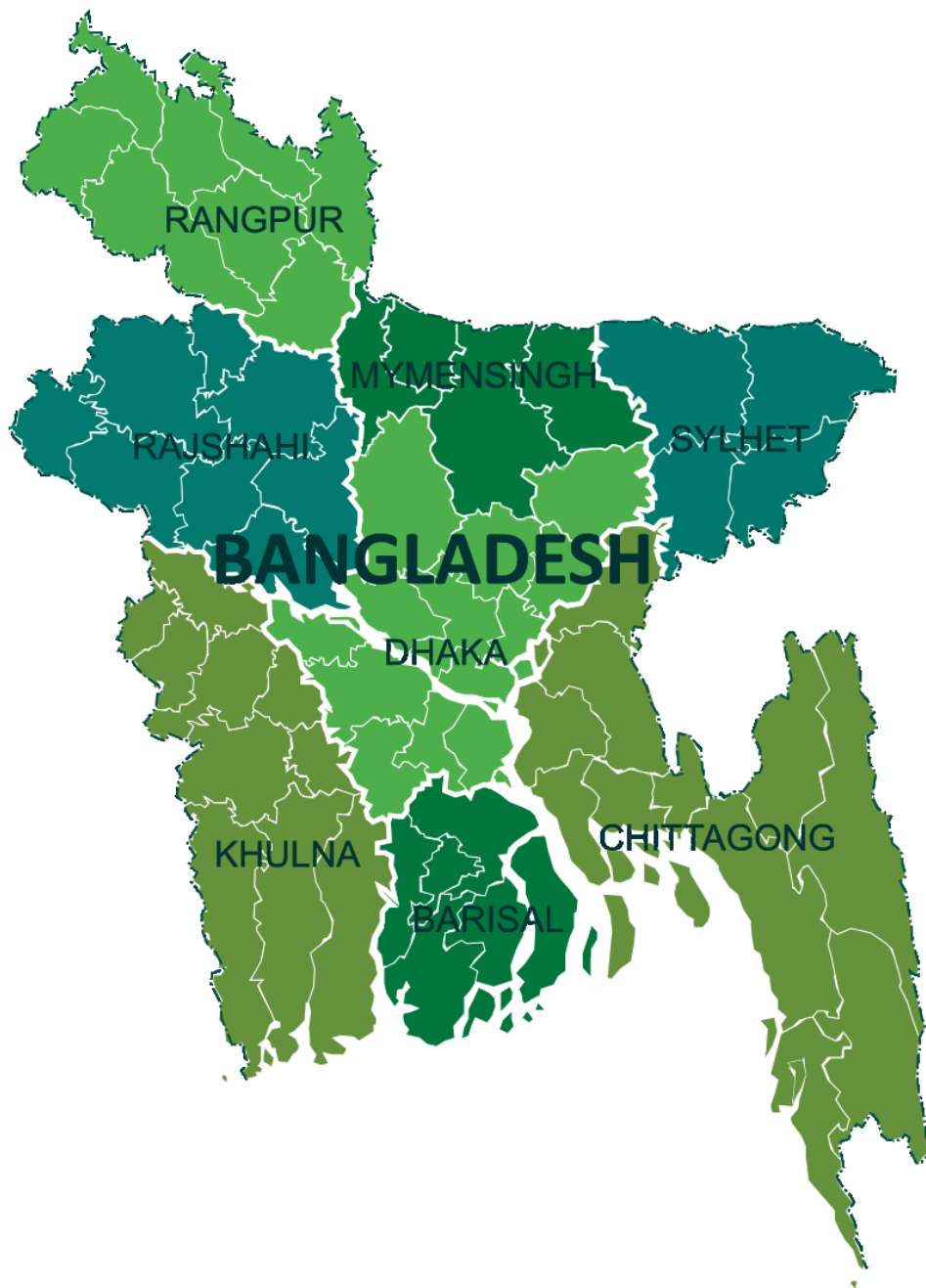
⁵⁰ Remitencím se věnuje samostatná podkapitola, viz dále.

⁵¹ *Bangladesh National Portal*. Upazila List [online]. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.bangladesh.gov.bd/site/view/upazila-list>

⁵² Pozn: Mapy současného administrativního rozdělení Bangladéše v českém jazyce neexistují. Proto používám mapy s anglickými, které jsou stažitelné na internetu. V textu však tyto názvy uvádím podle pravidel českého populárního přepisu bengálských slov. Viz Poznámka k přepisům a výslovnosti bengálských slov.

⁵³ Tomuto tématu se věnuji v kapitole Analýza rozhovorů.

Mapa 2: Rozdělení Bangladéše podle divizí

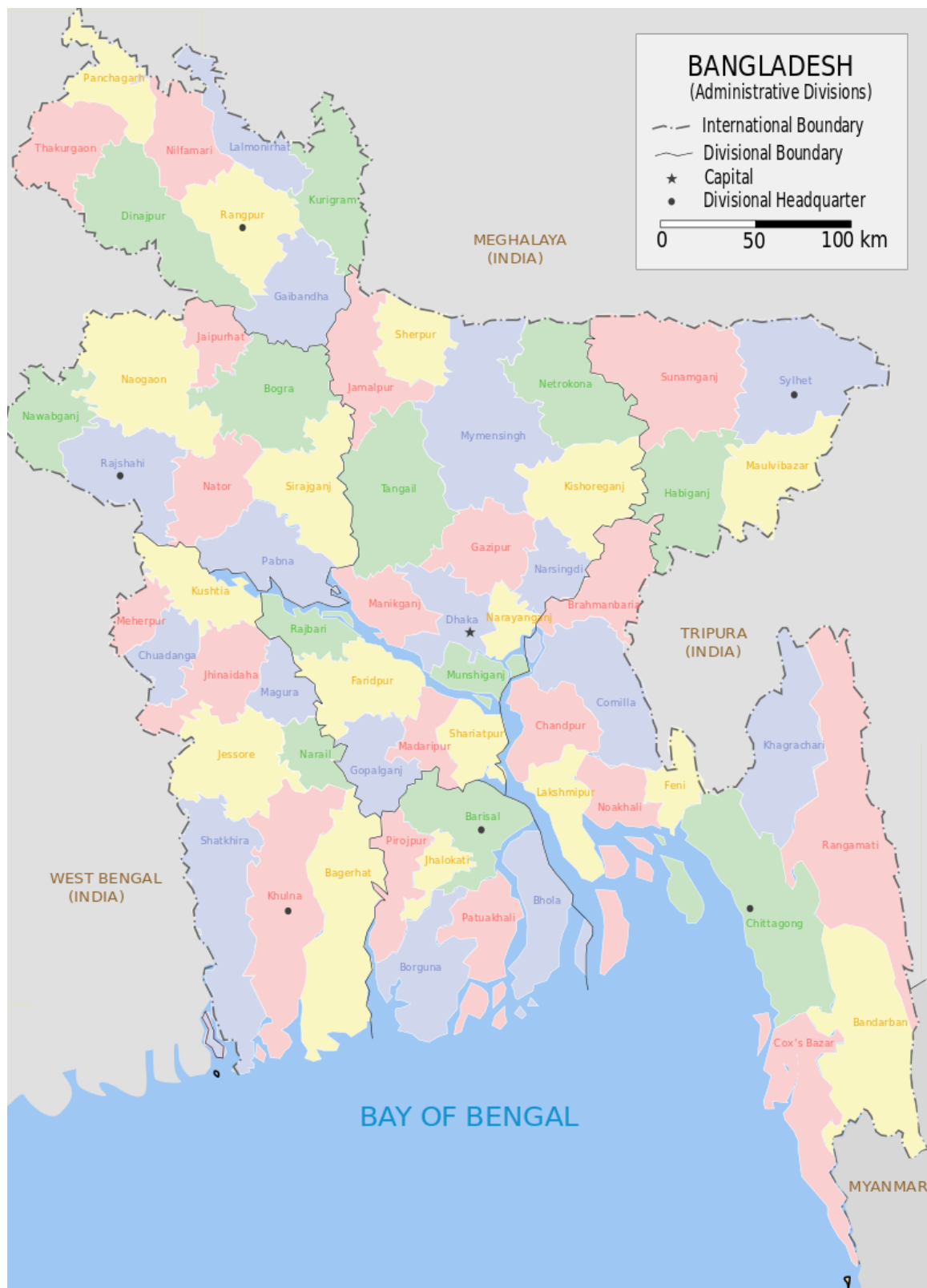

Zdroj: *Wikipedia: Divisions of Bangladesh*.⁵⁴

---

⁵⁴ U všech následujících odkazů na zdroje, které se nacházejí pod obrázkem, mapou, tabulkou či grafem přímo v textu, uvádím pouze tuto zkrácenou formu citace. Kompletní bibliografické citace se nacházejí v seznamu použité literatury.

Mapa 3: Rozdělení Bangladéše podle okresů

Zdroj: Wikipedia: Districts of Bangladesh.

2.2. Významné zdrojové regiony

Migrace je v zemi rozšířený fenomén a migranti emigrují ze všech regionů Bangladéše, přičemž některé regiony jsou specifické pro svou emigraci do konkrétních destinací a to jak v případě států Asie a Blízkého východu, tak také v případě Evropy. Výběr destinace potom koreluje s pohlavím, vzděláním a úrovní kvalifikace a zejména s dostupností již vytvořených kontaktů migrantů, které sehrávají důležitou roli pro zejména migraci do Evropy.⁵⁵ Tabulka 1 popisuje nejčastější regiony, z nichž pochází většina migrantů z Bangladéše. Pro jednotlivé evropské země se tyto regiony liší, jak jsem se snažil popsat v kapitole věnované přehledu literatury, jsou to například tradiční Silhat pro Velkou Británii či Šarijatpur pro Itálii.

Tab. 1: Významné regiony pro emigraci 2005-2017⁵⁶

Kumilla	810,876
Čitágáon	645,654
Bráhmanbárijá	397,810
Tángáil	333,638
Dháká	308,677
Čándpur	296,649
Nojákhálí	220,743
Munšígaňďž	206,674
Narsingdí	198,636
Fení	184,636
Narájangaňďž	184,424
Lakšmípur	184,336
Silhat	178,767
Kišorgaňďž	178,444
Gazípur	168,494
Maimansinh	158,931
Faridpur	158,882
Mínikgaňďž	158,758
Moulbhíbadžár	146,813
Habigaňďž	129,252
Mádáripur	105,593
Barisál	104,689
Šarijatpur	100,095
Sumángandž	94,701
Bogurá	93,403
Kaks bázár (Cox's Bazar)	89,912

Zdroj: *BMET. Statistical Reports. District-wise Overseas Employment from 2005 to 2017.*

⁵⁵ Detailněji kapitola Analýza dat.

⁵⁶ Uvádím pouze prvních pár desítek těchto regionů. Celá statistika je dostupná na webových stránkách BMET.

2.3. Významné cílové destinace

OSN v roce 2005 vydalo statistiku, v níž dělí světovou migraci do 4 kategorií⁵⁷:

1. 62 milionů se přesunulo z málo rozvinutých zemí na Jihu do ekonomicky rozvinutých států na Severu
2. 61 mil.lidí se přesunulo z jedné jižní země do jiné jižní země.
3. 53 mil. byli lidé, kteří migrovali mezi rozvinutými zeměmi.
4. Nejmenší kategorii tvoří 14 mil. lidí, kteří migrovali ze severu na jih.

V případě Bangladéše dochází nejčastěji právě ke druhému typu migrace a méně k typu prvnímu. Z Bangladéše míří pracovníci celkem do 159 zemí, ale nejčastěji do jihovýchodní Asie, Blízkého východu a jiných arabských zemí ze všech svých regionů.⁵⁸ Počet migrantů vyslaných do zahraničí se každý rok zvyšuje a cílem vlády Bangladéše je tento trend nadále posilovat. Jedna ze studií⁵⁹ *Refugee and Migratory Movements Research Unit* (dále jen RMMRU) provedená v 17 okresech všech 8 divizí Bangladéše na vzorku 5084 domácností ukazuje, že 95% migrantů míří celkem do 13 zemí. Tyto destinace se liší, srovnáme-li migrace žen a mužů.⁶⁰ Například až 30% mužů migrovalo do Saudské Arábie a případě žen to bylo pouhých 6%, naopak nejvíce žen míří do Libanonu zatímco muži téměř vůbec.

Tab. 2: Počty registrovaných pracovních migrantů podle cílových destinací v letech 1976-2018⁶¹

Japonsko od r. 1999	1,695	0.01%
Velká Británie od r. 2003	10,088	0.09%
Súdán od r. 1998	10,967	0.10%
Egypt	23,035	0.20%

⁵⁷ CASTLES, Stephen. International migration at a crossroads. *Citizenship Studies*. Vyd. 18, č. 2, 2014, s. 190-207.

⁵⁸ Viz Tab. 2.

⁵⁹ Tato studie proběhla v roce 2014 a zaměřovalo na vliv migrace na životní standard a lidský rozvoj. Z celkových 5084 domácností bylo 2484 domácností krátkodobých migrantů, 1372 byly domácnosti vnitřních migrantů a 1228 byly domácnosti, kde nikdo nemigroval. Studie u těchto tří typů domácností srovnává vliv mezinárodní migrace na chudobu, životní standardy, místní rozvoj (zemědělství, podnikání, využívání bankovních nástrojů, vytváření pracovních příležitostí), vzdělání, zdravotní péči, rozvoj komunity (Community welfare work). Tato studie prokazuje, že domácnosti mezinárodních migrantů si ve srovnání s domácnostmi ne-migrantů a vnitřních vedou podstatně lépe. Viz RMMRU. Policy Brief 14: Impact of Migration on Poverty and Local Development. Dhaka: RMMRU 2014.

⁶⁰ Viz Tab. 3.

⁶¹ Tato statistika sčítá všechny pracovníky, které prošli kontrolní mechanismem BMET. Jedná se o absolutní čísla.

Jižní Korea od r. 1994	37,02	0.33%
Irák od r. 2009	46,915	0.41%
Itálie od r. 2002	55,513	0.49%
Mauricius od r. 1992	55,292	0.49%
Brunej od r. 1992	66,735	0.59%
Libye	122,126	1.08%
Jordánsko od r. 2001	150,492	1.33%
Libanon od r. 1990	156,232	1.38%
Ostatní	228,339	2.02%
Bahrajn	409,516	3.61%
Kuvajt	589,014	5.2%
Katar	681,238	6.01%
Singapur	691,435	6.10%
Malajsie	880,384	7.77%
Omán	1,355,712	11.96%
Spojené arabské emiráty	2,364,992	20.87%
Saudská Arábie	3,393,271	29.95%

Zdroj: *BMET. Statistical Reports. Country-wise Overseas Employment from 1976 to 2017.*

Tab. 3: *Pracovní migrace žen podle cílových destinací v letech 1991-2018*

Pákistán	40	0.01%
Brunej	112	0.01%
Velká Británie	151	0.02%
Kypr	148	0.02%
Itálie	464	0.06%
Libye	531	0.07%
Singapur	1,255	0.17%
Hong Kong	1,559	0.21%
Bahrajn	4,290	0.57%
Malajsie	6,610	0.88%
Kuvajt	8,298	1.10%
Mauricius	16,715	2.22%
Katar	27,665	3.68%
Omán	69,991	9.30%
Libanon	104,993	13.95%
Spojené arabské emiráty	127,101	16.88%
Jordánsko	133,928	17.79%
Saudská Arábie	247,733	32.91%
Ostatní	1,187	0.16%

Zdroj: *BMET. Statistical Reports Country-wise Overseas Employment of Female Workers from 1991 to 2018.*

Z evropských zemí je potom migrantů nejvíce ve Velké Británii a Itálii. Čísla pro Evropu prakticky nelze určit, jak už jsem zmiňoval výše. Proto jsou čísla uváděná v tabulce č. 4 pouze orientační. Ve skutečnosti bychom se museli pro každou jednotlivou zemi hledat v jejich

národních statistikách, abychom získali přesnější představu o počtu migrantů v jednotlivých zemích. Pro představu číslo pro Itálii, které uvádí IOM, je až dvakrát vyšší, než uvádí následující statistika OSN. Podle dat IOM se v Itálii v současnosti nachází až 143 000 migrantů bangladéšského původu.⁶²

Tab. 4: Významné destinace v rámci Evropy podle OSN z roku 2013

Litva	2
Grónsko	4
Slovinsko	5
Lotyšsko	6
Slovensko	9
Rumunsko	13
Malta	18
Lucembursko	32
Maďarsko	74
Polsko	107
Česká republika	120
Ruská federace	458
Bulharsko	663
Norsko	928
Belgie	1 055
Dánsko	1056
Nizozemsko	1 240
Portugalsko	1 519
Finsko	1753
Švýcarsko	2 082
Rakousko	2 446
Irsko	2636
Německo	4 420
Francie	4 912
Švédsko	6 852
Španělsko	11 939
Řecko	16 871
Itálie	81 934
Velká Británie	239 608

Zdroj: UNDP (*United Nations Population Division*). Trend in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin.

⁶² IOM Italy Briefing. Current migration trends from Bangladesh to Italy (Focus on arrivals by sea). Červen 2017, vyd. 1.

2.4. Charakteristika migrantů

Od roku 1976 do současnosti emigrovalo z Bangladéše téměř 10 miliónů registrovaných osob⁶³, většinou méně kvalifikovaných (unskilled), majících střední kvalifikaci (semiskilled) či kvalifikovaných (skilled). Tabulka č. 5 ukazuje, jaký byl podíl těchto jednotlivých skupin mezi všemi pracovními migranty z Bangladéše v letech 1976-2017, 2015, 2016 a 2017. Ukazuje, že nejčastěji jsou to kvalifikovaní a kvalifikovaní pracovníci, nejméně potom profesionálové.

Tab. 5: Úroveň kvalifikace pracovníků od roku 1976 do roku 2017

	1976-2017	2015	2016	2017
Profesionálové	4,507(0.45%)	1,828 (0.33%)	4,638 (0.61%)	4,507 (0.45%)
Kvalifikovaní	434,344 (43.07%)	214,328 (38.56%)	318,851 (42.08%)	434,344 (43.07%)
Středně kvalifikovaní	155,569 (15.43%)	91,099 (16.39%)	119,946 (15.83%)	155,569 (15.43%)
Méně kvalifikovaní	401,796 (39.84%)	243,929 (43.88%)	303,706 (40.08%)	401,796 (39.84%)
Ostatní	12,302 (1.22%)	4697 (0.84%)	10590 (1.40%)	12,302 (1.22%)

Zdroj: *BMET. Statistical Reports. Category-wise Overseas Employment in 1976-2017, 2015, 2016 and in 2017.*

2.4.1. Migrace žen

O nových rozvíjejících se formách migrace, jako je například právě migrace žen nebo studentů mluví Stephen Castles⁶⁴, který ženskou migraci popisuje v souladu s bangladéšskou realitou. Říká, že jejich počet roste a tyto ženy cestují nezávisle, nikoli pouze v doprovodu svých manželů. Často se jedná o méně kvalifikované pracovnice. Tento nový fenomén má vliv na strukturu domácí společnosti a s tím, jak ženy opouštějí své rodiny, se například mění genderové role. Právě pro Bangladéš je migrace žen také relativně novým fenoménem, k němuž máme data od roku 1991. Z tabulky 6 lze vyčíst, že se pracovní migrace žen každým rokem roste.

⁶³ Jedná se o celkový počet udělených pracovních osvědčení úřadem BMET od roku 1976 do roku 2017. Do tohoto čísla se započítají také migranti nejen do EU, kterým začala být vydávána povolení až později. Viz Tab. 1.

⁶⁴ CASTLES, Stephen. International migration at a crossroads. *Citizenship Studies*, s. 194-195.

Tab. 6: Vývoj pracovní migrace žen od roku 1991 do června roku 2018

1991	2,189
1992	1,907
1993	1,793
1994	1,995
1995	1,612
1996	1,994
1997	1,762
1998	939
1999	366
2000	454
2001	659
2002	1,216
2003	2,353
2004	11,353
2005	13,570
2006	18,045
2007	19,094
2008	20,842
2009	22,224
2010	27,706
2011	30,579
2012	37,579
2013	56,400
2014	76,007
2015	103,718
2016	118,088
2017	121,925
2018	56,771

Zdroj: *BMET. Statistical Reports. Year-wise Overseas Employment of Female Workers from 1991 to 2018.*

Jak už jsem zmiňoval v podkapitole „významné cílové destinace“, ženy migrují historicky spíše do jiných států, než muži. Přesto je pro obě skupiny nejvýznamější cílovou destinací Saudská Arábie. Pro pracovní migraci žen hraje poté nejdůležitější roli kromě Spojených arabských emirátů, Ománu a Kataru také Libanon a Jordánsko. Tabulka č. 8 tento trend potvrzuje také v roce 2017. Vidíme, že se na prvních šesti místech umísťují výše zmíněné státy.

Tab. 7: *Pracovní migrace žen v roce 2017*

Saudská Arábie	83,354
Jordánsko	19,872
Omán	9,199
Spojené arabské emiráty	3,727
Katar	3,209
Libanon	1,642
Mauricius	552
Kuvajt	393
Hong Kong	172
Singapur	102
Malajsie	28
Bahrajn	21
Kypr	18
Brunej	14
Velká Británie	1
Ostatní	76

Zdroj: *BMET. Statistical Reports. Country-wise Overseas Female Employment in 2017.*

Podobně jako v případě mužů se jedná o méně kvalifikované či o středně kvalifikované pracovnice. Až do roku 2001 tvořil celkový podíl migrujících žen podle statistik BMET necelé 1%. V roce 2010 13,9% a v roce 2014 potom 18%. V roce 2015 to bylo 103 718 žen migrujících do různých států, kdy se jednalo o 22% z celkového počtu všech migrantů. Migrace žen je potom pro Bangladéš stejně důležitou jako migrace mužů, protože výrazným způsobem přispívá k rozvoji tamější společnosti (vzdělání, zdravotní péče, atd.)⁶⁵. Negativním aspektem tohoto druhu migrace je potom větší náchylnost žen k vykořisťování v cílových destinacích, které obnáší nevyplácení či nepravdělné vyplácení mezd, fyzické či verbální napadání nebo sexuální obtěžování.⁶⁶

⁶⁵ Viz dále kapitoly Analýza rozhovorů a Diskuze.

⁶⁶ *RMMRU. Policy Brief 18: Rendering Services to Female Migrants by Labour Attachés of Bangladesh. Dhaka: RMMRU 2016.*

2.5. Remittance, mezinárodní migrace a jejich vliv lidský rozvoj

Bangladéš je 8. zemí na světě co do počtu přijímaných finančních remitencí a tvoří významnou část národní ekonomiky země.⁶⁷ Například v roce 2012 tvořili remittance podíl na národní ekonomice až 10,6%.⁶⁸ Nejvíce peněz posílají migranti přirozeně z těch destinací, kde je jich nejvíce, tedy Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Malajsie, Kuvajt, Omán Singapur, Katar, atd. V první desítce se však nacházejí také USA, které dokonce stojí na třetím místě, ale i Velká Británie a Itálie. Evropské státy v čele s Velkou Británií a Itálií, i přesto že se zde nachází pouze zlomek všech emigrantů z Bangladéše, hrají také důležitou roli pro národní ekonomiku Bangladéše. Podíváme-li se na období 2016 až 2017, zjistíme, že kromě Itálie přicházejí peníze z Evropy do Bangladéše také z Francie, Španělska či Německa, Řecka, Švédska, ale také z Kypru.

Tab. 8: Remittance dle států od roku v období 2016-2017

Pořadí	Země	Ekonomické období 2016-2017 (USD mil.)
1	Saudská Arábie	2267.22
2	Spojené arabské emiráty	2093.54
3	USA	1688.86
4	Malajsie	1103.62
5	Kuvajt	1033.31
6	Omán	897.71
7	Velká Británie	808.16
8	Katar	576.02
9	Itálie	510.78
10	Bahrajn	437.14
11	Singapur	300.99
12	Francie	104.80
13	Libanon	103.86
14	Jordánsko	91.02
15	Jižní Afrika	85.12
16	Jižní Korea	80.65
17	Španělsko	75.83
18	Irák	68.90
19	Austrálie	52.03
20	Kanada	49.54
21	Mauricius	42.21

⁶⁷ Viz také kapitola Úvod.

⁶⁸ *The World Bank*. Personal Remittances [online]. c2018, The World Bank Group. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2017&locations=BD&start=1976&view=chart>

22	Maledivy	40.30
23	Německo	31.75
24	Japonsko	22.92
25	Řecko	22.53
26	Hong Kong	18.98
27	Brunej	18.28
28	Čína	12.82
29	Švédsko	9.25
30	Kypr	7.43
31	Ostatní	113.88
Celkem =		12,769.45

Zdroj: *BMET. Statistical Reports. Wage Earners Remittance inflows: Top 30 Countries.*

Finanční remitence jsou významným zdrojem národní ekonomiky, nástrojem pro snižování chudoby a vytváření nových pracovních míst od roku 1976 do současnosti.⁶⁹ Pracovní migrace je proto částečným řešením pro situaci v zemi, kde se nachází až 15 miliónů nezaměstnaných lidí. Mezinárodní migrace spolu s finančními remitencemi mají významný vliv na rozvoj společnosti nejen v Bangladéši. Remitence jsou dle Haase prezentovány vládami, světovou bankou i neziskovými organizacemi jakožto nová cesta rozvoje.⁷⁰ Nepodléhají totiž byrokracii a neztrácí se ve strukturách zkorumpovaných států. Jdou přímo k lidem, kteří je používají dle vlastního uvážení. Haas ale tvrdí, že i přesto je takové tvrzení až příliš optimistické a má své nevýhody. Stejně jako se migrace týká pouze některých lidí, je tomu stejně i s remitencema. Míří jenom k rodinám migrantů a nikoli přímo k nejchudším, kteří jak vyplývá nejen z mého vlastního výzkumu, zpravidla do zahraničí nemigrují⁷¹, a proto je jejich rozvojový potenciál omezený. Studie z Bangladéše⁷² na druhou stranu dokládá, že mezinárodní migranti aktivně přispívají k tvorbě pracovních příležitostí pro ne-migranty, čímž mohou některým pomoci k vymanění se z chudoby.⁷³ Jejich potenciál je také snižován obecnými sociálně-politickými podmínkami v zemích, odkud lidé migrují. Mohou to být například nemožnost investovat, diskriminace některých částí obyvatelstva či politická nestabilita.

⁶⁹ SANGUINO, Ramón, Md. Habibur RAHMAN a Samsul ALAM. Spain-Bangladesh international trade for small and medium enterprises: Exploring the potential scopes. *International Journal of Applied Research*, s. 703.

⁷⁰ HAAS, D. H. International Migration, Remittances and Development: myths and facts. *Third World Quarterly*. Vyd. 26, č. 8, 2005, s. 1276-1278

⁷¹ Viz kapitola Analýza rozhovorů. Také HAAS, D. H. International Migration, Remittances and Development: myths and facts, s. 1270-1276.

⁷² RMMRU. Policy Brief 14: Impact of Migration on Poverty and Local Development. Dhaka: RMMRU 2014.

⁷³ Viz dále.

Tyto skutečnosti, jako například frustrace z vysoké míry korupce a politické situace, zazněly v některých rozhovorech s respondenty v Bangladéši a v analytické části této práce je řadím mezi důvody pro migraci. Haas i Castles se shodují na tom, že cestou efektivní zvládnání migrace je zaručení stabilních podmínek v zemích původu, které přispěje k vytvoření podmínek vhodných pro investování a tomu, aby se migranti chtěli do svých zemí vracet a podíleli se tak rozvoji své společnosti a státu. Tímto způsobem lze dojít k ideálnímu stavu, kdy budou z migrace profitovat jak země původu, tak země cílová. Právě vstup na evropský trh je pro Bangladéš obrovskou výzvou. Ačkoliv v Evropě pracuje pouze zlomek Bangladéšanů, podíl na remitencích hraje poměrně důležitou roli.⁷⁴ Sečteme-li remittance ze všech evropských zemích, získáme číslo (zhruba 1462 mil. USD), které státy EU spolu s Velkou Británií zařadí celkově na čtvrtou příčku mezi země, z nichž do Bangladéše přichází nejvíc remitencí. Podařilo by se-li otevřít legální kanály pro pracovníky z Bangladéše, znamenalo by to velký úspěch nejen pro soukromé agentury, ale také pro vládu, pro níž je migrace částečným řešením vysoké nezaměstnanosti v zemi. V současné situaci je však takový scénář spíše v nedohlednu. Kromě toho Bangladéš čelí i jiným skutečnostem, které snižují potenciál remitencí. Bangladéšská vláda se snaží získat kontrolu nad bankovními převody skrze mobilní telefony a založila jednotku proti praní špinavých peněz pod Bangladéškou bankou (BFIU – Bangladesh Financial Intelligence Unit). V roce září 2017 zakročila proti 2 887 agentům, kteří měli překročit zákon a dopustit se podvodů. Podobné kroky, které povedou k navýšení transparentnosti mobilních bankovních převodů mohou podle Světové banky přinést vyšší objemy peněz do bangladéšské národní ekonomiky.⁷⁵

Ačkoliv může být různými způsoby potenciál přenosu remitencí ve formě financí nebo jiných hodnot v cílové zemi omezen, některé studie z Bangladéše prokazují jejich přínos. Tuto skutečnosti potvrzuje například výše zmiňovaná studie⁷⁶, která dospívá k těmto závěrům:

- 1) Mezinárodní migrace sehrává významnou roli ve snižování chudoby a přispívá k tomu migrace mužů i žen.

---

⁷⁴ Viz Tab. 9.

⁷⁵ *The World Bank*. Bangladesh Development Update: Building on resilience [online]. c2018, The World Bank Group, s. 7. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/04/09/bangladesh-development-update-building-on-resilience>

⁷⁶ *RMMRU*. Policy Brief 14, s. 5.

2) V porovnání s interními migranty a ne-migranty přispívají mezinárodní migranti k rozvoji na lokální úrovni více skrze investice a konzumaci zboží stejně jako díky zapojování se do komunitních prací ve větší míře. Největší procento všech komunitních aktivit se týká náboženských institucí, tj. například stavbou nových mešit nebo madrás.

3) Mezinárodní migranti vytváří více pracovních příležitostí pro ne-migranty a sezónní migranty ve zdrojových regionech, z nichž lidé migrují do zahraničí nejčastěji.

Podle jiné studie⁷⁷, která zkoumala strategie investování remitencí v Tangailu, je mohou kromě nakupování hmotných statků použít jako investice do vzdělání, díky kterémuž dochází k ekonomické a sociální mobilitě. Tato kvalitativní studie se zaměřovalo na budoucnost mladých a došla k tomu, že většina domácností používá remittance ke zvýšení a udržení přístupu k základním potřebám. Dále je používají ke snížení rizika ocitnutí se v chudobě či investování typu nákupu půdy, domů, investic do zmiňovaného vzdělání nebo sňatků. Ukazuje se, že rodiny po zaplacení půjček a po zajištění pokrytí nákladů na chod domácnosti primárně investují do hmotných statků, které slouží jako pojistky pro budoucnost, poté do sňatků nebo další migrace člena rodiny. Princip je však takový, že rodiny nejdříve investují do výše uvedeného a až posléze do vzdělání.⁷⁸

Rozhodnutí o tom, kam peníze domácnosti poputují, má ve většině případů na starost hlava rodiny, tj. manželka, manžel, otec či starší bratr daného migranta. Je zajímavé, že tendence investovat do vzdělání je silnější až u druhé generace lidí, kteří získali socio-ekonomické zázemí díky svým migrujícím rodičům. Ve většině případů jsou tyto peníze na vzdělání využity k pokrytí vzdělání na středoškolské vzdělání, tedy sekundární (Secondary) a vyšší sekundární (Higher Secondary), které je vnímáno v kontextu vysoké negramotnosti jako dostatečné pro to, aby člověk mohl být označen za „vzdělaného“ a aby mohlo vykonávat administrativní práci v soukromém či veřejném sektoru.⁷⁹ Ačkoliv rodiče investují stejně do vzdělání dívek i chlapců, činí tak s rozdílnými zájmy. V případě chlapců je to za účelem dosažení

---

⁷⁷ RMMRU. Policy Brief 15: Impact of Remittances on Education and Human Resource Development: Evidence from Bangladesh. Dhaka: RMMRU 2015.

⁷⁸ Ibid, s. 2-3.

⁷⁹ Ibid.

dobře placené práce, v případě dívek je to zvýšení „hodnoty“ dívky na sňatkovém trhu, kdy má být potom vnímána jako „vzdělaná matka“.⁸⁰

---

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid.

3. Metodologie

Popis následujících metod pro sběr dat a jejich následnou analýzu mi měl posloužit pro zodpovězení již zmiňovaných hlavních výzkumných otázek, které pro znovu uvádím pro připomenutí. Těmito otázkami jsou:

- 1) Jaké jsou hlavní příčiny a faktory emigrace z Bangladéše v současné době?;
- 2) Jaké jsou hlavní zdroje informací v rozhodovacím procesu migrantů?;
- 3) Jaké jsou hlavní trendy migrace mezi zdrojovými regiony a cílovými destinacemi?

Sekundárními výzkumnými otázkami jsou potom:

- i) Jakou roli v rozhodovacím procesu hrají zprostředkovatelé migračních služeb,
- ii) existuje korelace mezi zdrojovými regiony a cílovými destinacemi v tom smyslu, zda migrují lidé z konkrétních okresů do konkrétních destinací, a jak se tyto migrační proudy liší?

3.1. *Metody pro sběr dat*

Za hlavní metodu sběru dat a informací jsem si vybral polostrukturované a hloubkové rozhovory s experty na témata mezinárodní migrace. Tato metoda je velmi vhodná pro získání potřebných informací v daném kontextu a limitované době pobytu v Bangladéši, a to hned z několika důvodů. Znalosti expertů obsahují výpovědi a zkušenosti stovek či tisíců bangladéšských migrantů a jejich domácností, jejichž samotný výzkum by byl časově i finančně velmi nákladný. Kvalitativní hloubkové rozhovory umožní získat potřebné informace o dané problematice v patřičném rozsahu, doplněné o celou řadu vysvětlení. Toto například kvantitativní výzkum v podobě uzavřených dotazníků plní s obtížemi. Forma polostrukturovaných rozhovorů také umožňuje jistou volnost pokládání otázek dle odbornosti respondenta při dodržení jasné struktury. Předpokladem je, že odbornosti jednotlivých respondentů nejsou zcela shodné, ale spíše se vzájemně doplňují. S respondenty jsem mluvil zejména o těchto tématech, která mi měla pomoc zodpovědět hlavní výzkumné otázky:

- 1) Z jakých regionů migranti pocházejí?
- 2) Jaké jsou hlavní destinace pro migranty?
- 3) Jaké jsou hlavní důvody pro migraci z Bangladéše?
- 4) Jaké je socio-ekonomické zázemí migrantů a zda souvisí s výběrem konkrétní destinace?
- 5) Jakou roli hrají neformální zprostředkovatelé migrace, tzv. dálálové?
- 6) Odkud migranti získávají informace a jakou roli v tomto ohledu hrají existující již ustavené migrační sítě?
- 7) Jak se dívají na budoucnost migrace do Evropy?

Rozhovory jsem vedl ve snaze zachovat adekvátní postupy pro provádění kvalitativních rozhovorů tak, jak je popisují publikace, z nichž jsem vycházel. Metody kvalitativního dotazování použili pro své výzkumy i další badatelé, kteří se věnují stejnému tématu. Jedná se například o práci Benjamin Zeitlyna *Migration from Bangladesh to Italy and Spain* a Penelope Anthias *Migration from Kedarpur to Italy*.

Práce, které jsem nastudoval před tím, než jsem vyrazili do Bangladéše jsou například *Kvalitativní výzkum* J. Hendla⁸¹, který popisuje mnohé taktiky (strukturovaný otevřený rozhovor, neformální rozhovor či skupinové diskuze, apod.) pro kvalitativní dotazování.⁸² Říká například, že strukturované dotazníky nejsou příliš šťastné řešení pro kvalitativní výzkumu, protože svoboda dotazovaného při volněji utvářeném dotazování má několik výhod. Například to, že máme možnost přezkouše, jestli respondent porozuměl našim otázkám, respondent nám může poskytnout své subjektivní názory či může poukazovat na další vztahy či souvislosti.

Důležitou součástí popisu v nastudovaných publikacích je způsob kladení otázek, které nemají vnucovat dotazovanému naše odpovědi ve smyslu tzv. *grand tour questions*, jak je popsal James Spradley.⁸³ Tedy místo toho, abych se zeptal, zda lidé z Bangladéše odcházejí kvůli politické situaci, ptal jsem na otázku, jaké jsou příčiny pro emigrace z Bangladéše. Na

---

⁸¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál 2005.

⁸² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 161-206.

⁸³ LEECH, B. L. Asking Questions: Techniques for Semistructured Interviews. *Political Science and Politics*, Vyd. 35, č. 4, prosinec 2002, s. 665-668.

citlivá témata jsem se potom ptal tehdy, když o nich dotazovaný začal mluvit sám. Například: “*Jak politická situace souvisí s emigrací?*”.

Dalšími typy otázek jsou potom “příkladové otázky”, kdy se ptáme, zda nám může respondent v souvislosti se svou výpovědí uvést nějaký příklad. Důležité jsou také “pobídky”, kdy nejjednodušší formou může být neformální pobídka, tedy jednoduché přitakávání, atd. Dá se ale říci, že kombinace obecných otázek typu *grand tour* a jednoduché přitakávání byly základní principy, kterých jsem se držel při všech rozhovorech. Jedná se vlastně o postup od obecného ke konkrétním o čemž hovoří i další autoři.⁸⁴

Dalšími zásadami, které jsem následoval jsou, důkladné nastudování a nácvik provedení rozhovoru, vytváření vzájemného vztahu důvěry s respondenty, kdy má výzkumník být citlivý k pohlaví, věku a kulturním odlišnostem. Právě tato senzitivita vůči pohlaví, věku a kulturním odlišnostem Bangladéše se ukázaly jako velmi důležité a z počátku, přiznávám, bylo těžké pochopit, proč se mnou někteří oslovení odborníci nekomunikují. Dále je to uvědomění dotazovaného, proč zrovna s ním chci dělat rozhovor a proč chci znát odpověď na některé otázky, pozornost, naslouchání a odpovídání tak, aby dotazovaný chápal, že je pro mě důležité s ním mluvit, udržování neutrálního postoje k výpovědím dotazovaného, atd.

Držel jsem se ale také praktičtějších rad jako například mít připravené všechno vybavení, které potřebuji (nabitá baterie diktafonu a telefonu), kontrola nahrávání, příprava cesty přes jednoho z největších měst na světě, výběr tichého místa v případě, že mě respondent nepozve k němu do kanceláře nebo domů, k čemuž docházelo minimálně, ale také například dbalost na čisté a náležité oblečení.

3.2. Respondenti

Výzkum mezi respondenty proběhl v Bangladéši v lednu a únoru 2018, kdy jsem uskutečnil rozhovory s 15 respondenty. Jednalo se o experty z veřejného (vládního) sektoru, v bangladéšských neziskových organizací, mezinárodních organizací, akademické sféry a v jednom případě o majitele privátní firmy (tj. rekruotační agentury), který je zároveň vysoce postaveným úředníkem organizace BAIRA. Několik respondentů jsem si našel na internetu dle klíčových slov a kontaktoval jsem je ještě před příjezdem. Hledal jsem odborníky, kteří byli

---

⁸⁴ Např. DAWSON, Catherine. *Practical Research Methods: A User-Friendly Guide to Mastering Research*. Oxford: How To Books 2002, s. 64-79.

experty v různých disciplínách, například antropologie, právo, environmentální studia a tak dále. Některé kontakty jsem získal od vedoucího práce. Další respondenty jsem získával postupně pomocí metody „snow-ball“. Všechny kromě jednoho rozhovoru proběhly v hlavním městě Dháce a z celkových 15 respondentů byly pouze 4 ženy. Ve skutečnosti je málo žen, které se tomuto tématu věnují, protože akademickému výzkumu i veřejnému životu dominují v Bangladéši muži. Také se domnívám, že důležitou roli sehrála tamější kultura a ženy se mnou zkrátka nechtěly mluvit, pokud jsem nebyl někým doporučen, což odpovídá všem 4 případům. Interview s respondenty probíhaly v 14 případech v angličtině a jedno proběhlo v bengálštině.

Tab. 9: *Seznam respondentů*

Pořadí	Expertiza	Pohlaví	Sektor	Pozice
1	Migrace	M	Akademie	Výzkumný pracovník
2	Migrace a právo	M	Akademie	Projektový koordinátor
3	Migrace	Ž	Akademie	Ředitelka programu
4	Pracovní migrace	M	NNO	Asistent ředitele
5	Pracovní migrace	M	Privátní sektor	Tajemník
6	Pracovní migrace a právo	M	Akademie	Výzkumný pracovník
7	Pracovní migrace	Ž	NNO	Ředitelka programu
8	Pracovní migrace	M	Vládní	Ředitel odboru
9	Migrace	M	Akademie	Koordinátor výzkumu
10	Migrace	Ž	Akademie	Výzkumná pracovnice
11	Neregulovaná migrace a právo	M	NNO	Analytik
12	Mezinárodní vztahy a migrace	M	Akademie	Výzkumný pracovník
13	Gender a ženská migrace	Ž	NNO	Projektový koordinátor
14	Neregulovaná Migrace	M	NNO	Programový ředitel
15	Neregulovaná migrace	M	Privátní sektor	Novinář

3.3. Metoda pro analýzu dat

Metoda pro analýzu kvalitativní dat, kterou používám jsou některé analytické postupy zakotvená teorie nebo také někdy "*grounded method*"⁸⁵, kterou v 70. letech představil Barney Glaser a Anselm Strauss. Kniha, z níž vycházím se jmenuje *Základy kvalitativního výzkumu*⁸⁶ a je čtvrtou z řady knih, která se věnuje této metodologii. Jedná se o pojetí zakotvené teorie podle Strausse a Corbinové. Je určená především pro začátečníky a celá následující kapitola z ní vychází. Tato metodologie používá techniku formulování analytických kategorií prostřednictvím kvalitativní analýzy přepisů rozhovorů, nebo i fotografií a audio či video záznamu. Proces kódování dle zakotvené teorie je analytická metoda, pomocí které jsou data rozebrána, konceptualizována a znovu poskládána novým způsobem. Základními stavebními kameny celé metody jsou tři typy kódování, které je nutné vnímat jako procesy vzájemně propojené, kdy lze od jednoho přecházet k druhému. Jsou to 1) otevřené kódování, 2) axiální kódování, 3) selektivní kódování. Má práce se zakotvenou teorií se však omezuje zejména na práci s analytickými postupy kódování otevřeného a částečně axiálního, protože jsou dostačující k dosažení cíle této práce, tj. zodpovězení výzkumných otázek za pomoci tematické analýzy. Sami autoři teorie tvrdí, že jen postupy otevřeného a axiálního kódování jsou dostatečné postupy pro tematickou analýzu a rozvoj pojmů. Právě z toho důvody budou použity pro účely této práce pouze tyto dva postupy.⁸⁷ Presentace dat následující v další kapitole je tedy výsledkem analýzy dle dvou základních analytických postupů, které stručně popíšu dále, tj. otevřeného a axiálního kódování.

---

⁸⁵ Ihned na začátku musím zdůraznit, že tvorba teorie není cílem práce. Cílem je tematická analýza a rozvoj pojmů. Vhodnost použití této metody pro etnografický výzkum, což je také důvod, proč jsem si ji na základě rady konzultanta této práce vybral, zdůvodňuji dále v textu.

⁸⁶ STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Albert 1999, s. 39.

⁸⁷ Ibid, s. 85.

3.3.1. Kódování

Celá analytická práce se zakotvenou teorií je postavená na pojmech, tedy jevech, které zkoumáme a klademe si o nich otázky. Jevy jsou potom svázány vzájemnými vztahy a výroky o nich dovolují dedukce, které určují další shromažďování údajů. Po nashromáždění dostatku údajů a jejich následné indukci můžeme provizorně testovat výroky, pomocí nichž jsou vymezeny pojmy a vztahy mezi nimi.⁸⁸ Právě označení pojmů a jejich kategorizace po důkladném prostudování rozhovorů jsou prvním krokem analytického postupu, který se nazývá se otevřené kódování.

Během otevřeného kódování lze postupovat třemi různými způsoby. Zaprvé, rozhovory lze analyzovat *řádek za řádkem*. Podle autorů se jedná o ten nejlodnější a ten nejnamáhavější způsob. Druhý způsob otevřeného kódování je postup *po větách či odstavcích*, kde se ptáme, jaké je hlavní sdělení výpovědi v dané větě či odstavci. Údaje jsou posléze rozebrány na jednotlivé části, následně jsou porovnáváním zjišťovány podobnosti či rozdílnosti. Dvěma základními postupy, kterých jsem se držel, jsou při otevřeném kódování proto a) *porovnávání* a b) *kladení otázek*. Protože jsou pojmy základními jednotkami analýzy, je nutné je uvádět do vztahů pomocí konceptualizace jevů. *Rozebrání a konceptualizace* jsou kroky analyzující části textu, kterým je následně přiděleno zástupné jméno, tedy „kód“. V mém případě tyto kódy odpovídali více či méně okruhům otázek, o nichž jsem se s respondenty bavil. Tímto způsobem vznikly kategorie, které popisují v další kapitole. Jsou to například kategorie *důvody pro emigraci, migrační proces, aktéři migračního procesu* se svými subkategoriemi, což jsou množiny pojmů určující rozsah kategorie jako *migrant, dalal, privátní sektor* či *stát*.⁸⁹

Kategorie by měla být podle autorů neustále rozvíjena a zpřesňována. Pro rozvíjení kategorie slouží bližší určování *vlastností* dále rozložitelné na *dimenze*. Strauss a Corbinová říkají, že *„vlastnosti jsou charakteristiky nebo znaky kategorie a že dimenze reprezentují umístění vlastnosti na nějaké škále.“* Fáze otevřeného kódování má dle jejich slov podněcovat *„objevování nejen kategorií, ale i jejich vlastností a dimenzí.“* Jejich systematické rozvíjení je důležité zejména proto, že z nich tvoříme vztahy mezi kategoriemi, subkategoriemi a hlavními kategoriemi. V mém případě jsou například vlastnostní kategorie *migrant* jeho vzdělání, věk, pohlaví, region původu a jejich dimenzemi jsou potom například úroveň dosaženého vzdělání,

---

⁸⁸ Ibid, s. 43.

⁸⁹ Ibid, s. 43-47.

keré je buďto primární, sekundární či terciální. Vlastnost vzdělání umístěná na škále míry dosaženého vzdělání potom může být uvedena do vztahu například s výběrem konkrétní destinace, který může být také svým způsobem vlastností migranta.

Obecně tedy můžeme tvrdit, že každý jev (subkategorie, kategorie, hlavní kategorie) má své *obecné vlastnosti*, tj. znaky nebo charakteristiky, které mohou měnit svůj dimenzionální rozsah při každém jednotlivém výskytu v údajích. Tedy například vyskytne-li si v údajích pojem migrant, který jsem definoval jako subkategorii kategorie migračního procesu, můžeme určovat, zda se jedná o migranta mířícího do Evropy či na Blízký východ, zda se jedná o muže či ženu apod. Tímto způsobem můžeme určovat při každém výskytu kategorie její *dimenzionální profil* znázorňující konkrétní vlastnosti jevu za daných podmínek. Cílem je aby, po seskupení více dimenzionálních profilů vznikl vzorec nebo pravidelnost (pattern).⁹⁰ A skutečně tuto pravidelnost lze na základě analýzy rozhovorů vypořadovat. Tato pravidelnost ve vnímání mých respondentů odráží stav poznání současné odborné literatury, což je přirozené již kvůli tomu, že respondenti ve všech případech byli z řad odborníků, kteří se přímo podílí na utváření vědění o této problematice.

Takzvané axiální kódování lze použít po otevřeném kódování. Jeho hlavním účelem je *vytvoření spojení mezi kategorií a jejími subkategoriemi*⁹¹ a následné vytvoření jedné z několika hlavních kategorií. *Subkategorie* jsou zpřesňující charakteristiky, které blíže určují kategorii jako takovou. Sami o sobě jsou také kategoriemi avšak uvedené do konkrétního vztahu k jedné určité kategorii. I přesto, že se jedná o odlišné analytické postupy, při používání jednoho nebo druhého se analytik pohybuje na pomezí obou. Jedná se vlastně o neustálý proces porovnávání, kdy se člověk sám sebe neustále ptá, jak spolu dané kategorie souvisí, a jestli se nemůže jednat o subkategorii jiného vyššího celku. Subkategorie a kategorie se v zakotvené teorii při axiálním kódování následně spojují do systému vztahů, který určuje příčinné podmínky, jev, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a následky, ale tento postup již v této práci nepoužívám.⁹² Jak jsem už zdůvodnil výše, pro účely této práce, tj. pro tematickou analýzu rozhovorů, pracuji pouze s kódováním otevřeným a částečně s kódováním selektivním zejména z důvodu snahy rozvinutí vztahů kategorií a subkategorii.

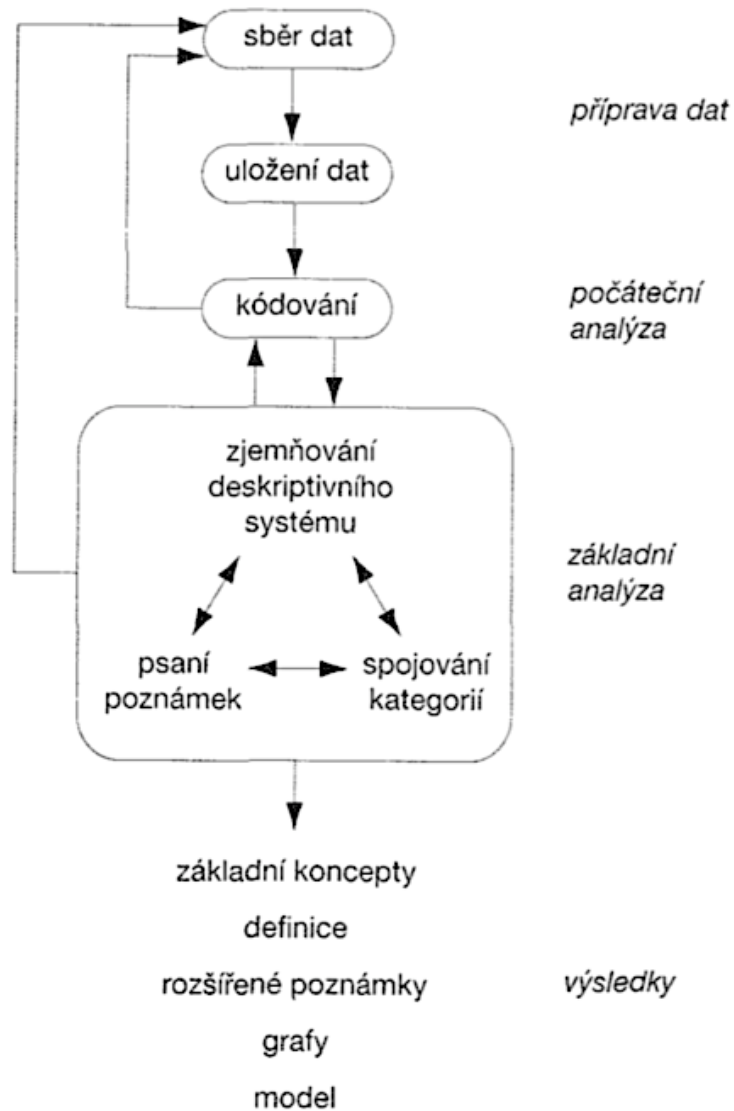
---

⁹⁰ Ibid, s. 49.

⁹¹ Ibid, s. 71.

⁹² Ibid, s. 72.

Ačkoliv Hendl⁹³ upozorňuje na to, že se mnozí dopouštějí toho, že používají z metodologie zakotvené teorie pouze některé postupy a potom říkají, že používají metodologii zakotvené teorie, já nic takového netvrdím. Otevřeně říkám, že používám pouze ty analytické postupy Strausse a Corbinové, které oni sami doporučují pro tematickou analýzu. Pro ilustraci zde uvádím diagram pro práci s postupy Strausse a Corbinové.

Fot. 3: Diagram práce se zakotvenou teorií podle Strausse a Corbinové⁹⁴

⁹³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 243-259.

⁹⁴ Ibid.

4. Analýza Rozhovorů

4.1. Příčiny a faktory emigrace

Všichni respondenti se shodují na tom, že migrace do Evropy je zapříčiněná souhrou několika faktorů. Ačkoliv jsou důvody ekonomické úvaděny ve všech případech na prvním místě, tíživá ekonomická situace může být vyvolána jako důsledek poměrů politických nebo příčin environmentálních. Podíváme-li se hlouběji, zjistíme, že je možné ke třem hlavním důvodům přiřadit i další důvody a faktory, jako například důvody sociální, demografické či faktor „síťový“ (network reason), který určuje výběr cílové destinace. Ukazuje se, že důvody sociálního charakteru se spíše týkají migrace žen, které jsou většinovou společností v Bangladéši diskriminovány. Demografický důvod je buďto podmínkou pro migraci nebo pro ne-migraci. Znamená, že je-li v rodině dostatek lidí, kteří mohou migrovat, rodina takového jedince vysílá za prací do zahraničí. Naopak, nemá-li rodina dostatek členů, je menší pravděpodobnost, že z ní někdo bude migrovat. Pokud jde o „síťový důvod“, hraje pro migraci naprosto zásadní roli a dá se říci, že existence již ustanovených kontaktů v Evropě je pro emigraci sem podmínkou. V následujících kapitolách se budu věnovat za 1) důvodům ekonomickým a v jejich kontextu důvodům environmentálním, 2) důvodům politickým, 3) důvodům sociálním, 4) důvodům síťovým. Z rozhovorů vyplývá, že první tři důvody se týkají emigrace z Bangladéše všeobecně a důvod síťový se potom týká specificky migrace do Evropy. Velmi důležitou roli hraje také to, jakým způsobem je mými respondenty vnímaná Evropa jako taková a proto budu věnovat pozornost 5) představě (*beng. kalpaná*) jakožto faktoru ovlivňujícímu rozhodnutí migrovat.

4.1.1. Příčiny ekonomické

Drtivá většina respondentů jakožto příčinu migrace do Evropy úvadí důvody ekonomické. Někteří z mých respondentů uvedli, že se jedná o chudobu, která nutí lidi migrovat do zahraničí. S tím však nesouhlasí všichni. Nejčastěji skloňovaným souslovím je „nedostatek pracovních příležitostí“ a tato situace má být citelná zejména na vesnicích. Ačkoliv Bangladéš v posledních letech zaznamenal významný ekonomický růst, tento pokrok se má podle respondenta č. 2 týkat zejména urbánních oblastí, nikoliv rurálních.

Většina z respondentů vnímá jako problém početnou populaci země. Podle většiny z nich země nestihá produkovat pracovní pozice a ti, kteří mají to štěstí a dostávají se jim práce, naopak touží po práci lepší. S vidinou lepšího výděleku v zahraničí se Bangladéšané často rozhodují této příležitosti využít, což je další důvod, který respondenti uvádějí. Jsou to zejména „vyšší výdělek a dobrý příjem“, které jsou ve výpovědích respondentů nejčastěji skloňovány. Respondent č. 5 na svou odpověď na otázku, jaké jsou hlavní důvody pro migraci, začal takto:

„Každý člověk má právo na volný pohyb a každý člověk má právo na lepší život.“

Právě touha po lepším životě, která není doma naplňována, je respondenty velmi často vnímaná jako důvod pro emigraci. Vydělávat peníze a přilepšit si na živobytí je všakými respondenty vnímáno často jako rozhodnutí celé rodiny. Tato praxe má být běžnou zejména v těch regionech, kde je zahraniční migrace rozšířeným fenoménem a v rodinách, jejichž člen již v zahraničí pracuje. V takových případech může být dávana přednost poslat své dítě do zahraničí, než-li mu zajistit lepší vzdělání. V tomto případě se dá hovořit o důvodu demografickém, který ale dále nebudu rozvádět, protože jej přímo pojmenoval pouze respondent č. 9. Podle respondenta č. 9 rodina vysílá do zahraničí jednoho ze svých členů zejména, když je v rodině více dětí. I přesto, že důvody ekonomické a politické v rozhovorech zaznívaly nejčastěji, respondent č. 9 vidí jako druhý nejdůležitější důvod právě dostupnost potenciálních migrantů v rodině a přímo mluví o „demografickém důvodu migrace“.

„Podle mojí zkušenosti je druhý nejvýznamnější důvod dostupnost migrantů v rodině. Během mého výzkumu [kdy jsem vyhodnocoval 6 000 rozhovorů,] jsem vypožoroval, že pokud má daná rodina více členů, kteří mohou migrovat, právě taková rodina bude mít zájem poslat někoho z nich do zahraničí do jiné země.“

Respondent potom tuto č. 13 tuto skutečnost popsal takto.

„V Comille, Noakhali, Šorijatpuru, Sylhetu, jakmile zde zdejší lidé dosáhnou plnoletosti, to jest jakmile je jim osmnáct, budou muset jít do zahraničí [za prací]. Protože někdo z jejich rodiny v zahraničí už je. Sice tam [tj. v místě původu] vyrostl a studuje, ale větší priorita je poslat jej do zahraničí.“

To, aby migrant mohl posílat peníze domů ze zahraničí je pravděpodobně v mnohých případech hlavní důvod, proč jedinec v důsledku rozhodnutí rodiny do zahraničí migruje. Avšak není-li v rodině dostatek osob, které by mohly vycestovat za prací do zahraničí, je velmi nepravděpodobné, že se takto rodina rozhodne. I přesto, že „demografický důvod“ uvádí jako druhý nejdůležitější faktor, z jeho zkušeností vyplývá, že pouze ve 25% případů se jedná o rozhodnutí rodiny, naopak v 75% případů se jedinec rozhoduje sám.

4.1.2. Příčiny environmentální

Environmentální příčina je pocítována nejméně, avšak bývá často uváděna, vždy však po důvodech ekonomických a politických či sociálních. Respondent č. 9 však zdůrazňoval, že změna klimatu je jedním ze subfaktorů příčin ekonomických a ihned po ekonomickém a „demografickém důvodu“ jej uvádí jako třetí nejvýznamější faktor určující migraci do zahraničí. Sdělil tento příběh, který shrnuje souvislost změn klimatu na ekonomickou situaci domácnosti a jejich vliv na pohyb osob jak v rámci států, tak přes hranice.

„Když jsem dělal výzkum, zeptal jsem se jedné osoby na migraci z důvodu klimatických změn. Když se zeptáte, řeknou vám, že toto je nebezpečná oblast, a v důsledku tohoto nebezpečí většina lidí migruje. Zeptal jsem se jednoho muže, proč migruje z této oblasti, proč jde do zahraničí, na nějaké jiné místo. Momentálně v této oblasti čelí ekonomickému problému. Tím co vydělá tady nemůže dobře uživit svou rodinu... Říká, že jeho půda ztratila úrodnost, a díky tomu nemůže půdu dostatečně obhospodařovat, není schopen sklídit dostatek plodin. Proto říká, že právě z tohoto důvodu jeho ekonomický problém narůstá. Poté se ptám znova, proč sklizeň upadá? Říká, že je to kvůli změně klimatu. Ale v jakém slova smyslu ovlivňuje změna klimatu úrodu? V tomto případě zmiňuje problém se zasolením půdy, kvůli zasolenosti půda ztrácí svoji plodnost a to, co pěstovali dříve, už prostě dál pěstovat nemohou. Z těchto důvodů se lidé stěhují z jednoho zaměstnání do druhého. Lidé se stávají rybáři, ale ne mnoho lidí může dělat tuto práci. Když nemají znalosti a peníze, nemůžou to dělat, a proto se stěhují z jedné země do druhé, nebo z jednoho okresu do jiného. Občas to může být i z vesnice do jiné, nebo z jednoho okrsku do druhého.“

4.1.3. Příčiny politické

Téměř všichni z respondentů, ihned po ekonomických důvodech, uváděli příčiny politické, jakožto hlavní důvod pro odchod z Bangladéše. Často byla zmiňovaná politická nestabilita, nejistota či dokonce pocit ohrožení. Ačkoliv respondenti ve většině případů zmiňovali politické důvody jako příčiny emigrace ihned po důvodech ekonomických, dále tuto problematiku nerozvíjeli a přímo i nepřímo mě upozorňovali na to, že se jedná o citlivé téma. Někteří se však nebáli o tomto tématu otevřeně mluvit, zejména resp. č. 2, 10, 12 a 15. Bangladéš si prošel a prochází poměrně turbulentním politickým vývojem a stejně jako v Evropě, tak i v Bangladéši je podle více výpovědí pravicový extremismus, v tomto případě také spojený s islámským fundamentalismem, pociťován jako nabývající na síle. V Bangladéši se proto lidé necítí bezpečně a nejsou si jisti svou budoucností. Bezpečí a jistota byly také zmiňované v souvislosti s Evropou jakožto „pull faktory“. Respondentka č. 10 na otázku proč lidé kromě jiného migrují z Bangladéše, odpověděla takto:

V současnosti sužují Bangladéš i jiné problémy, politická nejistota, otázka sociálního zabezpečení, ... To je to, co vede lidi pryč z Bangladéše do jiných zemí. Myslím si, že politické a sociální problémy jsou těmi hlavními důvody, ne pouze chudoba a nezaměstnanost. Většina lidí migruje kvůli zabezpečení, lepšímu zajištění života a politické nestabilitě v zemi. V posledních šesti letech mnoho lidí odešlo kvůli politické azylu, když zjistili, že je zde jejich život v ohrožení. Ne vždy je dobře formulováno, co se rozumí pod pojmem „politické důvody“. Když jde o zemi, jako je Sýrie, víte, že ti lidé musí odejít, ale v zemích, jako je Bangladéš – ano, byl zde jakýsi útisk, represe, vzrůst radikalismu, ale na druhou stranu se zde odehrává i extremismus. Je všude, není jen v hlavním městě, je rozšířen po celé zemi. Mohl jste tato místa navštívit a vidět i v malých městech. Vždy tam jsou nějaké politické strany, frakce, a když nejste členem, nemáte šanci dostat příležitost k práci, i přesto, že jste kvalifikovaní.“

Respondent č. 12 tuto situaci popsal jako frustrující.

„Jdete zpátky domů a zůstanete tam, v daleko více nejistých podmínkách, kde je politická a ekonomická nestabilita. Největší je rozdíl mezi Bangladéšem a ostatními podobně málo

rozvinutými zeměmi je v politické stabilitě. Politická stabilita v Evropě versus doma, v Bangladéši, to je frustrující.“

O frustraci mluvil také respondent č. 9, který se spolu s dalšími domnívá, že je to právě frustrace z nejistoty, jaká budoucnost mladé lodi v Bangladéši čeká. To se má týkat také nezletilých, kteří po ukončení školní docházky jen stěží hledají práci. Migrace je pro ně potom snadná volba.

Podle respondenta č. 2 se své pozice obávají v důsledku politické situace zejména vzdělané třídy obyvatelstva. Podle něj do zahraničí kvůli politickým důvodům migrují zejména elity. V zemi podle něj nemají být dodržována základní lidská práva, jako je například svoboda projevu. O svobodě projevu a jiných základních lidských právech pochybovali i další respondenti. Přestože je Bangladéš demokratickou republikou, podle respondenta č. 2 je tato demokracie čistě teoretickou záležitostí, ale v praxi nefunguje, protože přístup k moci nemají všechny vrstvy obyvatel.

Fot. 3: Klidný průvod demonstrantů, podporovatelé opoziční BNS

4.1.4. Příčiny sociální

Důvody, které označuji jako sociální se týkají zejména žen, které jsou v Bangladéši diskriminovány. Na téma ženské migrace jsem se bavil pouze s některými respondenty, přičemž se jejich výpovědi v ničem nerozcházel. Ženy migrantky pocházejí podle respondentky č. 14 z marginalizovaných skupin, jedná se nejčastěji ženy z venkova s nízkým či žádným vzděláním a žádnou kvalifikací.

Důvody pro jejich migrace jsou stejné jako v případě mužů. Je to především zlepšení ekonomické situace rodiny. Ukazuje se ale také to, že zde hraje roli i jistá snaha o jejich vlastní emancipaci. Na druhou stranu jsou ženy často nuceny emigrovat svými vlastními rodinami za účelem posílání remitencí zpět do Bangladéše. Pro rodiny je tato strategie výhodná, protože poplatky za migraci žen jsou všeobecně nižší, než poplatky za migraci mužů. Stát dokonce stanovuje, že ženy by neměly za zprostředkování migraci platit vůbec nic, což ale koneckonců neděje. Proto je pro manžela výhodné poslat ženu do zahraničí a těžit z finančních benefitů její práce, což jedna z respondentek považuje za vykořisťování. Respondentka č. 14 tuto situaci popisuje následovně.

„Někdy byly ženy opravdu nuceny opustit své rodiny, společnost, kvůli diskriminaci na základě pohlaví a genderovému násilí. Proto vždy [jako organizace] tvrdíme, že příčiny migrace jsou pro jiné pro muže a jiné pro ženy. Když žena odejde do zahraničí, posílá peníze a rodinní příslušníci, hlavně manžel se z toho snaží profitovat. Takže je znovu využívána, svojí rodinou.“

Během rozhovorů se ukázalo, že ženská migrace je vnímána zcela jinak, než mužská. Zatímco v případě migranta se jedná pro rodinu o jakousi prestižní záležitost, v případě migrantek je tomu přesně naopak a dá se říci, že je do velké míry stigmatizována. Důvodem, proč je ženská migrace vnímána takto negativně, je povaha tradiční bangladéšské společnosti, která je silně patriarchální, a v níž má žena obecně špatné postavení, porovnáme-li je s pozicí mužů. Podle respondentky č. 14, která byla hinduistkou, se nejedná nutně o fundamentalistické pojetí islámu či hinduismu, ale o povahu celé bangladéšské společnosti a její celkový přístup k ženám. Znovu vybírám výpověď respondentky č. 14.

„Když muž migruje, pro rodinu je to druh prestiže, jsou hrdí na to, že jejich syn je v Saudské Arábii, v Qataru, nebo v Itálii. Ale když odejde žena, rodina to nebere tak, jako když odejde muž. Rodiny žen, které odejdou respekt nezískávají. Jsou to ženy, cokoliv dělají je stigmatizováno-chození ven za tmy, hlasitá mluva nebo smích, všechno. To je typické pro celou bangladéšskou společnost, ale speciálně pro venkov je to opravdu velké stigma. Stále je identita bangladéšské ženy spojena s jejím otcem, bratrem a manželem. Tady ženy nejsou rovny mužům, nemají stejná práva na otcův nebo manželův majetek, tak jako muži. A toto rodinné právo je v Bangladéši řízeno náboženstvím.“

Tuto skutečnost potvrdili i další respondenti. V zásadě je obecná představa taková, že migrantka bude nutně vystavena fyzickému násilí a sexuálnímu obtěžování, zejména v kontextu Blízkého východu. Faktickým problémem pro vnímání ženské migrace v Bangladéše je však to, že ženy mohou být diskriminovány i po návratu ze zahraničí. Velmi často se stává, že manžel se během jejího pobytu ožení znovu a navrativší se ženu nepřijímá, což ji nutí emigrovat znovu. S diskriminací se poté mohou setkat znovu, pokud se tak již nestalo, v cílové zemi a v tomto smyslu můžeme mluvit o začarovaném kruhu. V tomto ohledu se migrace mužů a žen podstatně liší. Ať už hovoříme o příčinách či důsledcích, je podle expertky na ženskou migraci takovou situaci zohledňovat při navrhování zákonů a bilaterálních dohod, apod.

4.1.5. Migrační sítě (migration networks)

Téměř všichni respondenti se shodují na tom, že zásadní roli pro migraci do Evropy hrají již ustanovené sítě a osobní vztahy migrantů. Tyto migrační sítě⁹⁵ hrají důležitou roli i pro další země, ale pro Evropy jsou doslova podmínkou pro migraci sem. Mnoho z respondentů uvedl svou odpověď na otázku, co může být specifický důvod pro migraci do Evropy, stejným

---

⁹⁵ Tzv. Migrační sítě jsou jedním z nejdůležitějších strukturálních mechanismů či tendencí k emigraci, která způsobuje postupnou nezávislost migrace na původních (ekonomických či jiných), které ji původně způsobovaly. V odborné literatuře o migraci bývá tento fenomén nazýván jako tzv. kumulativní kauzalita migrace a právě migrační či sítě či „network formation“ tvoří její nejdůležitější článek. Jakmile číslo „síťových spojení“ dosáhne kritické hranice, migrace se stává samohodnou, protože sama o sobě vytváří sociální struktury, které ji udržují. Jednoduše řečeno, jak říká Massey a kol. „*Migrace produkuje další migraci.*“ Detailněji viz MASSEY, Douglas S. Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review*. Vyd. 14, č. 3, 1988, s. 397-397 nebo také MASSEY, Douglas S., ARANGO Joaquín, GRAEME Hugo, KOUAOUICI Ali, PELLEGRINO Adele, TAYLOR J. Edward. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. In: *Population and Development Review*. Vo. 19, č. 3, Sept. 1993, s. 451 – 463.

způsobem. Častou odpovědí byla věta „někoho už tam mají,“ čímž poukazovali právě na existenci migračních sítí. Pokud respondenti mluvili o obecných důvodech, tedy nejčastěji důvodech ekonomických a politických, ptal jsem se jich dále na specifické důvody pro migraci do Evropy a v tomto případě úvaděli nutnost osobních kontaktů. Na mou otázku, proč lidé migrují do Itálie mi respondent č. 8 odpověděl následujícím způsobem:

„...lidé kteří migrovali přivádějí své rodiny, přátele, sousedy, takže už mají nějaké zaměstnání zařízeno. Ale mají problém, protože musí podepsat pracovní smlouvu, tu ale nemají... Itálie je cílem zejména, protože už tam nějakí migranti jsou. Už jsem dostává jistého napojení na společnost a to je jejich výhoda. A i když to nejsou příbuzní, ví, že už tam mnoho Bangladéšanů žije. A nejen v Itálii, také v Saudské Arábii je jich hodně, takže práci najdete snadno.. Ale v jiných zemích toto napojení nemají.“

Osobní kontakty, čímž se budu zabývat ještě dále, hrají také nejdůležitější roli pro získávání informací, protože se ukazuje, že migranti získají informace primárně od svých příbuzných, přátel či dálálů.

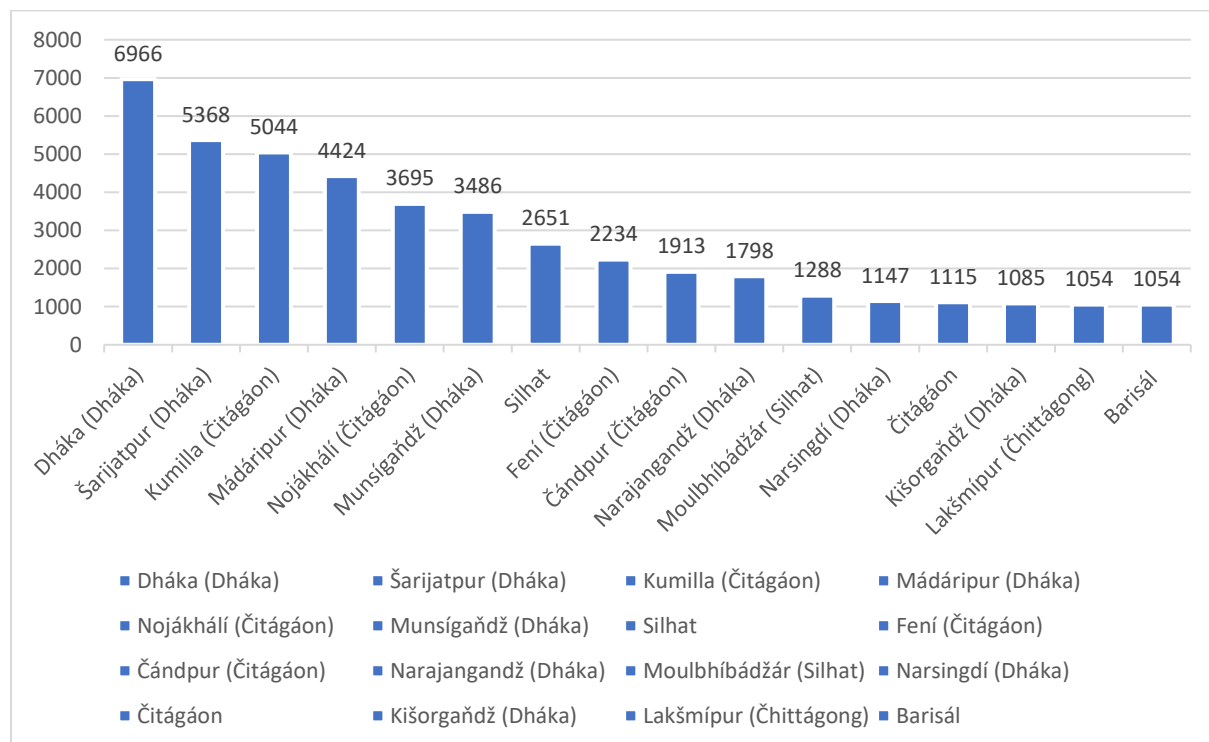
4.1.6. Vztah zdrojových regionů a destinací v kontextu migračních sítí

Kromě Silhatu, který je tradičním místem původu bangladéšských imigrantů ve Velké Británii, respondenti zmiňovali také jiné regiony. Dle mých respondentů do Itálie nejčastěji lidé migrují ze Šarijaturu a Mádáripuru. Poté byly často zmiňovány Kumilla či Nojákhálí. Munsígaňdž nebyl zmiňován téměř vůbec a co je zajímavé, respondenti nezmiňovali příliš ani Kumillu a Dháku a okolí, odkud dle statistik BMET pochází nejvíce bangladéšských emigrantů vůbec.⁹⁶ Z několika rozhovorů s respondenty vyplynulo, že v Bangladéši existují tzv. italské čtvrti (beng. *Italy párá*), kde může podle respondenta č. 9 fungovat něco jako „Italy market“. Podle něj v takových místech vysoká poptávka po výrobcích z Itálie. Zajímavé také je, že respondent č. 4 si existence těchto čtvrtí vůbec nebyl vědom. Shrnu-li celou situaci, tak pokud lze tvrdit, že celé bangladéšské emigraci dominuje Kumilla a emigraci do Velké Británie Silhat, tak lze také tvrdit, že emigraci do Itálie dominuje Šarijatur. Proto můžeme kromě socio-ekonomického

---

⁹⁶ Viz Graf 3 a také Tab. 1.

profilu migrantů a jejich korelaci s cílovou destinací přiřadit také region zdrojový, což se shoduje také s tvrzením výzkumu Zeitlyna a v konkrétním případě Itálie také s výsledky Knights.⁹⁷

Graf 3: Migrace do Itálie podle regionů v letech 2005 až 2015, Zdroj: Nezveřejněná data BMET⁹⁸

Zdá se, že lidé tvořící diaspory či enklávy Bangladéšanů v různých evropských zemích, mohou mít různé historie a mohou pocházet z různých regionů, jak mě upozornil respondent č. 8, když mluvil o diaspoře žijící v Ženevě. Respondent č. 8 se navíc domnívá, že tyto diaspory se dále rozvíjejí kumulativně, což jen potvrzuje výpovědi dalších respondentů.

4.1.7. Představa o Evropě

Představa o Evropě, která je utvářena samotnými migranty či filmovým průmyslem, sehrává podstatnou roli v rozhodovacím procesu. Evropa je vnímaná jako „dream land“, do něž je velmi těžké se dostat. Většina potenciálních migrantů se domnívá, že po příletu do Evropy, okamžitě získají práci a budou mít vysoké mzdy. Z toho důvodů jsou ochotni zaplatit

⁹⁷ Viz výše v kapitole Přehled literatury.

⁹⁸ Tato data se mi podařilo získat přímo v Bangladéši od úředníka BMET.

mnohonásobně vyšší částky za zprostředkování své cesty. Je však také nutné zmínit, že tuto představu pomáhají utvářet také dálálové operující na hraně zákona (viz dále). V tomto případě operují s představou o tom, že po Evropě se mohou migranti volně pohybovat a mohou přejíždět z jedné země do druhé, což neplatí v případě zemí Blízkého východu či jiných. Velmi důležitou roli sehrává také to, že Evropa je rozvinutá země. Respondent č. 4 se navíc domnívá, že existuje specifický důvod mezi rozhodnutím migrovat do Evropy či do USA. Rozdíl mezi Evropou a USA vnímá takto:

„Berme to tak, že jsem student a chci jít do zahraničí, ptám se lidí, kam bych měl jít. Říkají, že Severní Amerika je prestižní záležitost, ale co se týče globální znalosti, zkušeností, rozmanitosti a všech těchto věcí, měli bys zvážít Evropu. Je to vnímáno tak, že severoamerický titul je velmi prestižní v tom smyslu, že si člověk vydělá skvělé peníze [po jeho dosažení], ale evropský titul je cennější, co se týče jakýchsi obecných znalostí a kulturního bohatství.“

Kontext Bangladéše, zejména tamější politická situace, rozsáhlá diskriminace žen, homosexuálů či sekulárních intelektuálů nutí Bangladéšani emigrovat. Velmi zajímavým tématem také, že již pouze fakt, že jedinec pracuje ve vyspělém státě, má určitým způsobem zvyšovat pozici na jeho pomyslném sociálním žebříčku, jak říká respondent č. 4. Naopak respondent č. 2 říká, že se takový člověk posouvá na sociálním žebříčku výše pouze v rámci své vlastní sociální skupiny, nikoli v očích sociálně výše postavených intelektuálů a podobně.

4.2. Migrační proces a jeho aktéři

4.2.1. Migranti

Migranti mířící do zemí Blízkého východu, Malajsie nebo Singapuru nejčastěji pocházejí z chudých rodin z venkova a ve většině případů jsou to mladí muži s nízkým vzděláním. Proto, aby mohli emigrovat se často zadlužují a prodávají rodinný majetek. Cena pro emigraci⁹⁹ do těchto zemí je nižší v porovnání s cenami za emigraci do Evropy. Respondent č. 1 stanovuje tuto cenu až dvakrát vyšší do výše 10-12 láchů BDT (260 00 až 312 000 českých korun nebo 14 200 USD)¹⁰⁰, a domnívá se, že hlavním kritériem, které určí cílovou destinaci, je kritérium ekonomické. Tedy migranti jsou ti, že kteří si to mohou dovolit. S tím souhlasí většina respondentů, když říká, že nemigrují nejchudší z nejchudších. Ačkoliv si lidé podle respondenta č. 1 často myslí, že migrují skutečně nejchudší vrstvy obyvatel, není to podle něj pravda. Respondent č. 1 rovněž tvrdí, že do Evropy migrují také ti Bangladéšané, kteří vydělali dostatek peněz na Blízkém východě. Za indikátor neuspokojivé situace v zemi považuje to, že i mladí lidé s univerzitními tituly jsou ochotni riskovat a vydávat se na nebezpečnou cestu, jedná-li se o migraci neregulovanou. To považuje za důsledek nedůvěry mladé generace v rozvojovou politiku státu.

Ostatní respondenti se domnívají, že lidé migrující do vyspělých států musí mít minimálně stupeň vzdělání na úrovni „higher secondary“ a tento pohled převládá téměř bez výjimky u všech respondentů a reflektuje tak současný stav poznání akademické literatury na téma migrace Bangladéšanů do Evropy. Podle některých respondentů může existovat korelace mezi úrovní dosaženého vzdělání s ambicemi pro výběr prestižnější destinace, jako je třeba USA, EU, apod. Na základě získaných dat a dostupné literatury lze sestavit tohle schéma, které nízká hodnota značí a) chudého člověka, b) s nízkým vzděláním, který si c) bude vybírat Blízký východ, Malajsií či Singapur. Zatímco vysoká hodnota značí a) člověka movitějšího, b) s vyšším vzděláním, který si bude c) vybírat vyspělý stát.

---

⁹⁹ Jeden z průzkumů RMMRU ukázal, že průměrná cena migrace pro ženy byla 913 USD a pro muže potom 4827 USD. Rovněž se ukazuje, že cena za migraci je v případě Bangladéše v porovnání s ostatními státy jako Nepál, Šrí Lanka, Indie, Ghana a Uganda, několika násobně vyšší. Tyto průměry vycházejí ze vzorku 29 svědectví a týkají se výhradně migrace do Singapuru, Dubaje, Libye, Saudské Arábie, Abú Dhabí a Bahrajnu. Viz RMMRU. Policy Brief 19: The Economic and Social Costs of Migration. Dhaka: RMMRU 2016, s. 2.

¹⁰⁰ Jeden lách je 100 000 BDT. Podle kurzu České národní banky z 31.7.2018 je 100 BDT zhruba 26 českých korun a 84 BDT potom 1 USD.

Tab. 10: Schéma korelace socio-ekonomického profilu migranta s cílovou destinací

Hodnota	Nízká	Vysoká
Finanční možnosti	-	+
Vzdělání	-	+
Vliv na výběr destinace	Blízkých východ, Malajsie, Singapur, atd.	Evropa, USA, Kanada, Austrálie

Podívám-li se na charakteristiku migrantů z jiného úhlu a zeptám se „co migrant dělá“, po vzoru postupů, které představují Strauss a Corbinová v jejich pojetí zakotvené teorie, vyplyne z toho tento obrázek. Migrant v první řadě „touží“ po lepším životě (viz příčiny migrace) ve smyslu ekonomickém či jiném sociálním. Za druhé, migrant přirozeně migruje do cílových destinací, které jsou určovány jeho ekonomickými či jinými strukturálními faktory jako je například imigrační politika cílových zemí. Za třetí, migrant v cílových zemích pracuje a tato práce se liší dle dané země, přičemž v případě Evropy nemusí nutně odpovídat jeho sociálně-ekonomickému statusu doma. Zde se dostávám k důležitému okamžiku celého problému. Naprosto zásadní je představa (*kalpaná*), kterou migrant má o cílové zemi a nejenom o ní. Je to představa a povědomí o celém migračním „systému“ či „procesu“, v němž figurují aktéři popsaní v této kapitole (stát, privátní sektor, dálálové a migranti). Tato představa je velmi často nepřesná, čehož využívají dálálové nebo kriminální živly. Pokud jde o povědomí, tak je buď malé a nebo chybí.¹⁰¹ Za čtvrté, migrant je vykořisťován, což je výsledek jeho nízkého povědomí o jeho možnostech, komunikační mezery mezi státem a lidmi a také aktivit dálálů popsaných v další kapitole.

4.2.2. Dálálové alias ‚prodejci snů‘

Dálálové jsou velmi často právě příbuzní nebo „dobře známé osoby“ působící na úrovni vesnic, popřípadě okresů odkud se rekrutuje drtivá většina migrantů. Dálálové jsou prodejci snů a proto, aby často neskutečné sny v myslích potenciálních migrantů naplňovali neváhají využít lži a dalších podvodných praktik. Takzvaně *dálálí kádž* neboli dálálská práce je v Bangladéši v kontextu migrace vnímána poměrně negativně. Jedná se prakticky o zprostředkovávání služeb, jichž je v silně korupčním prostředí těžké dosáhnout. Podle většiny získaných výpovědí

¹⁰¹Viz kapitola Role informací.

je poměrná většina dálálů špatných. Jsou tady ale i takoví, kteří svou práci chtějí dělat poctivě, těch má být ale podstatně méně a jsou spíše ojedinělým jevem. Jeden z respondentů řekl, že je to až 80% „špatných“ a 20% „dobrých“. Zprostředkovávání práce je především obchod, ve kterém jde o výdělek. Jednoduše broker za provizi zprostředkovává obchod pro rekrutační agenturu. Tento obchod není regulovaný a ceny a horní hodnota ceny migrace není reálně stanovená.¹⁰² Nicméně ženská migrace je silně regulovaná a například do Jordánska lze cestovat pouze skrze státní rekrutační agenturu BOESL, kdy se cena migrace rovná 140 USD.¹⁰³ Protože dálálové nejsou regulováni, reálná cena migrace je na trhu příliš vysoká a jak jsem popsal výše, migranti se často zadlužují a prodávají svůj majetek.

Hlavní náborová strategie dálálů je *áddá* neboli „povídání“ či „žvanění“. Jeden z respondentů začal svůj popis náborové strategie dálála tak, že ráno přijde ke stánku s čajem a začne se ptát na otázky, které pomohou identifikovat potenciálního klienta. Hlavní strategií přemlouvání je však tzv. motivace neboli „dávání/nabízení falešných snů.“ Dálálové si mají záměrně vybírat takové osoby, o kterých ví, že jsou například v těžké životní situaci. V kontextu ženské migrace někteří respondenti řekli, že žena například ztratila manžela nebo rodinu nebo je v jiné těžké životní situaci, a proto se rozhoduje migrovat jako žena v domácnosti. S dálály jsou úzce spojené rekrutační agentury, které si dálály přímo najímají. Faktem a paradoxem je, že až 1400 rekrutačních agentur sídlí v Dháce, přičemž většina migrantů se rekrutuje z vesnic. Dle získaných informací je zcela zásadní, aby dálálové byli uznáni a registrováni jako oficiální členek migračního systému. I když se může zdát, že sami dálálové jsou problém, není to zcela pravda. Problémem jsou korupční praktiky, které jsou v Bangladéši zavedenou normou. Běžně za potenciální migranty dálál dělá tyto činnosti: 1) zařizuje pas, 2) zdravotní pojištění, 3) sjednává schůzku s rekrutační agenturou a za 4) zajišťuje letenku.

---

¹⁰² Viz výše.

¹⁰³ SIDDIQUI, Tasneem. *Cost in Bangladesh: Challenges of Governing Migration in the countries of origin (Working Paper, Series No. 25)*. Dhaka: RMMRU 2010.

Fot. 4: Reprezentace dalala neziskovou organizací Manusher Jonno Foundation, Zdroj: *Manusher Jonno Foundation. The Protection of the Rights of Migrant Workers: An Easy Read.*

Jedna výpověď také obsahovalo slovo *reference* v kontextu rekrutace. Některé agentury se údajně s člověkem ani nebudou bavit, pokud nebude obchod zprostředkován skrze někoho jiného. Takovýto systém má být podle jedné výpovědi přímým dědicem koloniálního aparátu Britů, kteří se významným způsobem přičinili na vytvoření neprostupného systému úřadů. Respondent č. 1 se vyjádřil takto:

„Chcete-li pochopit dalala, musíte pochopit náš koloniální systém. Pod britským koloniálním modelem jsme byli 200 let – vytvořili jiný oficiální systém, vládního důstojníka první třídy, důstojníka druhé třídy, třetí třídy... To znamená, že se obyčejní lidé nemohou setkávat s těmi z nejvyšších vrstev. A tak, když nás po 200 let řídili takto, nás udělali závislími, mentálně jsme se stali závislími.“

Dále to popisuje na to příkladu z nemocnice, kdy místo toho, aby dotyčný šel a objednal se na místě, první se ptá svého okolí, jestli nezná někoho, kdo v nemocnici pracuje.

„Kdybych chtěla například k doktorovi, co můžu dělat. Můžu jít do nemocnice, zeptat se, jestli je tam nějaký gastroenterolog, nebo onkolog. Zaregistrují si moje jméno a řeknou, kdy můžu přijít, to je normální procedura. Ale víte co udělají lidé v Bangladéši? Zkusí zjistit, jestli někdo z jejich okolí náhodou nezná někoho, přes koho by se mohl na tuto prohlídku dostat jednodušeji. Takhle to u nás chodí.“

S tím však nesouhlasí respondent č. 4, když říká, že vzdělaní jedinci, kteří mají nějakou znalost si jsou schopni svou migraci obstarat sami i bez služeb dálálů. Většina respondentů se však shoduje na tom, že pro většinu lidí, je velmi nesnadné domluvit si práci vlastními silami.

4.2.3. Rekrutační a cestovní agentury

Rekrutační a cestovní agentury hrají v celém migračním procesu důležitou roli. Jsou založené na dvou hlavních aktivitách. Za prvé, *rekrutují* osoby, které chtějí emigrovat. Za druhé, *posílají* do zahraničí ty, kteří zaplatí. Pokud jde o oficiálně registrované rekrutační agentury sdružované pod organizací BAIRA, tak již na základě jejich názvu, bychom mohli usuzovat, že skutečně rekrutují. To však není docela pravda, protože skutečnou práci za ně odvádí dálál, jak jsem popsal výše. Dá se tedy tvrdit, že spíše *nerekrutují*. Jejich druhá funkce je posílat pracovníky do zahraničí. Tyto agentury ale mohou posílat pracovníky pouze do těch zemí, kde mají navázané styky se zaměstnavateli.¹⁰⁴ Pokud formální styky neexistují nebo zde jsou jiné překážky, například imigrační politiky, je potom velmi těžké posílat pracovníky do jakékoli země. Z toho důvodu migranti využívají migranti služeb cestovních agentur, které nemají licenci proto, aby mohli posílat lidi do zahraničí za účelem práce. Tyto cestovní agentury vydávají turistická a studentská víza, která migranti využívají, aby se dostali do Evropy legálním způsobem. Poté, co jim turistické nebo studentské vízum vyprší, zůstávají v cílové zemi nadále.

---

¹⁰⁴Nepodařilo se mi zjistit úplně přesně, jak tento systém funguje a ani jak funguje celý byrokratický systém a jaké vztahy mezi sebou rekrutační agentury a stát se svými úřady mají. Je to zajímavé téma, které by jistě pomohlo celou situaci lépe, ale pro účely této práce to není nezbytně nutné. Proto se popisu formálních vztahů nebudu příliš věnovat ani nadále.

Respondent č. 13 byl rozhořčen, když slyšel, že do Polska mají být posláni pracovníci, přičemž neexistuje mezi Polskem a Bangladéšem žádná mezistátní dohoda o posílání pracovních sil. Tento respondent se domnívá, že sem vycestují právě na cestovní nebo turistická víza. Když jsem se usilovně snažil pochopit vztah mezi rekručními agenturami, cestovními agenturami a státem, tak mi řekl, že se jedná o jeden propojený „kruh“ (beng. *čakra*), a že tyto „mezinárodní kruhy“ či „mezinárodní syndikáty“ nezávisle na sobě působí v různých evropských zemích včetně Polska. O existenci podobných syndikátů se téměř nikdo z dalších respondentů nezmiňoval. Kromě respondenta č. 2, který mě upozorňoval na existenci italského syndikátu a respondenta č. 11, který se zabýval mezinárodním organizovaným zločinem a zejména obchodem s lidmi.

4.2.4. Role státu

Stát hraje v migračním procesu několik rolí a jedna z nich je regulativní. Údajně stanovuje fixní ceny, které si může rekruční agentura účtovat za zprostředkování migrace účtovat. Jedná se o tzv. migrační poplatek, který nesmí být překročen. Pro ženy má být potom poplatek za migraci prakticky nulový. Většina respondentů však nebyl schopná říct, jaké jsou oficiální sazby za jednotlivé státy a ani mně se je nepodařilo dohledat. Všichni si však byli přibližně vědomi cen tak, jak se skutečně pohybují na trhu, přičemž vnímali hierarchii mezi jednotlivými státy. Přirozeně, jak už jsem zmiňoval výše, cena je nejvyšší v případě migrace do vyspělých států a naopak nejnižší do států Blízkého východu, Singapuru, Malajsie, apod. Neexistuje ale žádná fixní cena, která by se dala považovat za směrodatnou a spíše tato cena závisí na „vyjednávacích schopnostech“ dálala. Dá se tedy tvrdit, že cenu za migraci určuje trh.¹⁰⁵

Stát také pomocí svých zákonů přímo stanovuje podmínky chování rekručních agentur a jejich povinností. Nejdůležitějším zákonem, je Overseas Employment and Migration Act 2013 (dále jen Migrační zákon z roku 2013), který navazuje na Emigration Ordinance 2012, Emigration Rules 2002, Recruiting Agents Behaviour and License rules 2002 a další. Stát tedy stanovuje normativní rámec toho, jak by měl průběh migrace vypadat. Má také pro tyto účely speciální ministerstvo Ministry of Expatriates' Welfare and Overseas Employment (MEWOE), pod které spadá úřad Bureau of Manpower, Employment and Training (BMET), které registruje

---

¹⁰⁵ Viz výše.

všechny regulerní migranty.¹⁰⁶ Pomocí svých zastupitelských úřadů v cílových destinacích stát také dohlíží na pracovní podmínky a práva migrantů. Stát také podporuje migraci tím, že zřizuje tréninková centra (TTC) pro pracovníky. Na úrovni okresů poskytuje potom poskytuje dílčí služby BMET v kanceláři DEMO (District Employment Manpower Office) a ve spolupráci s RMMRU potom nabízí právní poradenství v případě, že byl migrant podveden. V kompetenci státu je také posílat pracovníky do zahraničí pomocí své státní rekruční agentury Bangladesh Overseas Employment and Services Limited (BOESL), která se momentálně posílá například pracovníky a pracovnice do Severní Koreji, Japonska či Jordánska. Nicméně v celkovém objemu počtu pracovních sil vyslaných do zahraničí je její role opravdu malá. Rovněž je nutné zmínit, že stát migraci aktivně podporuje například tím, že pomocí své banky Prabásí Kalján bank poskytuje migrantům půjčky.

Mnoho z mých respondentů bylo nicméně toho názoru, že regulační aktivity státu jsou nedostatečné a například kanceláře DEMO neplní svou funkci, protože se nacházejí na úrovni okresů, nikoliv nutně v místech, odkud se migranti skutečně rekrutují. Další nefungující a problematickou částí tématu migrace v Bangladéši je přijímání úplatků, které má být rozsáhlým fenoménem prostupující celý systém od těch nejnižších úrovní až po ty nejvyšší. Pro úplnost je nutné zmínit, že stát, podobně jako všichni aktéři migračního procesu, chce především peníze v podobě remitencí.

---

¹⁰⁶ Viz *Manusher Jonno Foundation*. The Protection of the Rights of Migrant Workers: An Easy Read. July 2016, kde podrobně vyloženo obsah Migračního zákona z roku 2013 i dalších souvisejících témat.

Awareness, efficiency and taking service from BMET Ensures a safe travel abroad

The documents needed to travel abroad:

1. Legal passport (MRP)
2. Legal Visa
3. Air ticket
4. Filled-up embarkation card
5. Certificate of medical examination
6. BMET emigration clearance and smart card
7. Employment contract and work permit
8. Booklet from pre-emigration training course by BMET
9. Address of employer
10. Address of Bangladesh Mission in the destination country
11. Address of abroad residence
12. Bank account number and photocopy of all the bank related documents

Make 3 photocopies of all the aforementioned documents and make 3 files with them keeping one to self, one in the family, and the other with a trustworthy relative or friend.

Fot. 5: Seznam potřebných dokumentů pro cestu do zahraničí. Zdroj: *Manusher Jonno Foundation*. The Protection of the Rights of Migrant Workers: An Easy Read.

Stejně jako je důležité vědět, co bangladéšská vláda dělá, tak je možná mnohem více důležité si uvědomit, co bangladéšská vláda nedělá. Její nejdůležitější „neaktivitou“ je neregulace dalalské systému, který nechává žít vlastním životem. Právě regularizace dalalů je hlavním předmětem nejsoučasnější diskuze. Člověk se může ptát, proč vláda dalaly nereguluje? Domnívám se, že odpověď je nasnadě. Trh stanovuje cenu migrace poměrně vysoko a téměř všechny finanční transakce probíhají nepozorovaně z ruky do ruky. Na tomto trhu se podílejí jak vládní špičky, tak rekrutační agentury sdružující se v organizaci BAIRA, která vytváří mocné lobby proti zrychlené implementaci návrhů o regularizování dalalů. Na problém provázání skupin vrcholových politiků s rekrutačními agenturami mě upozornilo více mých respondentů. Tomuto tématu, pokud je mi známo, se však nevěnuje žádná literatura.

4.3. *Role informací*

Většina migrantů se rozhoduje na základě informací, které jim dávají příbuzní nebo přátelé, tj. většinou osoby, které mají zkušenost s migrací nebo jejich rodinní příslušníci či blízcí přátelé. Tato skutečnost je nejvíce patrná v případě specifické migrace z Bangladéše do Evropy, která je založená právě na osobních kontaktech a komunikaci na základě známostí. Síť migrantů v tomto způsobu domlouvání práce v zahraničí hraje zcela zásadní roli. Respondenti v tom ohledu zmiňovali nejprve osobu bratra, bratrance nebo jiného přítele. Bratr však byl v mnoha případech uveden jako první osoba, která spadá pod kategorii příbuzní. Zároveň se dá říci, že čím více je osoba bližší ve smyslu příbuzenském, tím více se šance druhého na to, že bude moc odcestovat, zvyšují. Rovněž jak už bylo zmíněno výše, pokud má rodina více synů nebo dcer a ti mají svého bratra v zahraničí, je možné, že na tohoto jedince bude vyvíjený tlak, proto aby odešel za prací do zahraničí. Kromě příbuzných jsou lidé ve svém rozhodování ovlivňováni dále, v omezené míře potom vládními programy a médii, která mohou mít informativní nebo zábavný charakter, tj. například indické bollywoodské filmy reprezentující Evropu jako ráj na zemi či „dream land“.

4.3.1. *Veřejné informace*

Role dostupně veřejných informací hraje v rozhodovacím procesu většiny poměrně malou roli zejména kvůli výše uvedeným důvodům. Je velmi nereálné si představit, že by si lajk, který se rozhodne migrovat prostudoval nejprve odborné publikace před tím, než si svůj pobyt v zahraničí začne zařizovat. Vládní programy pro zvýšení povědomí o migraci jsou dle výpovědí respondentů slabé. V tomto ohledu hraje zásadní roli nevládní neziskové organizace, kterých je v Bangladéši celá řada. Ty se starají o zvyšování povědomí v zemi ve větší či menší míře spolupracující jedna s druhou.

Velmi důležitým slovem, které zaznělo v několika rozhovorech, bylo slovo „mezera“ (gap) nebo „vědomostní mezera“ (knowledge gap) citelná zejména v rurálních oblastech, odkud pochází nejvíce migrantů. Neinformovanost je velkým problémem, která činí z migrace do zahraničí nebezpečný hazard v nejhorších případech končící smrtí zmanipulovaných jedinců. Většina respondentů se shoduje na tom, že lidé nejsou obeznámeni s tím, jak funguje administrativní proces spojený s migrací. Většinou neví, do jaké výše se cena za

zprostředkování migrace vyšplhá. Mnohdy neví ani to, jakou práci budou v cílové zemi vykonávat, natožpak jestli budou cestovat legálně nebo ilegálně nebo zda bude či nebude jejich cesta bezpečná. Respondent. č. 9 říká:

„Odcházejí, aniž by cokoli věděli. Otázka vědění je ta hlavní. Myslím si, že bez dostatečných znalostí by lidé neměli emigrovat do zahraničí. V našich venkovských oblastech je obrovská vědomostní mezera.“

Dodává, že i přesto, že v Bangladéši fungují mnohé nevládní organizace, jsou zde oficiální vládní kanceláře, poctivé rekruotační agentury, tréninková centra, apod., mnozí obyvatelé země ani netuší, že existují. Respondentka č. 14 má ten samý názor a vysvětluje, proč dochází k vykořisťování:

„Mezi chudými lidmi a vládními kanceláři je propast.“

4.3.2. Role médií

Na specifickou otázku, jakou roli hrají média ve zvyšování povědomí o „problematice“, jsem často dostával odpověď při nejmenším neutrální, někdy i negativní kvůli selektivnímu přístupu při výběru publikovaných informací. Zejména stát má skrze svá média propagovat pouze ekonomické přínosy migrace a už se nezaměřuje na propagování a pojmenovávání skutečných problémů, které snad musíme hledat v samé podstatě dálálského systému. Respondent č.1 se domnívá, že vláda nepřímo podporuje nelegální migraci tím, že propaguje bangladéšskou migraci pouze ve smyslu jejich přínosů pro národní ekonomiku, což má být vyzdvihováno zejména pro účely voleb. Respondentka č. 7 se k médiím vyjádřila následovně. Domnívá se, že média hrají dobrou roli, tím píší reportáže. Nicméně nehrají žádnou roli ve zvyšování povědomí o praktických aspektech migračního procesu.

„Další věc je otázka povědomí, nehrají v tomto problému žádnou dílčí roli. Ale mohli by zavést více programů pro zvýšení povědomí, protože to tady hraje velmi význačnou roli. Potencionální migranti nemají žádné informace – jak mohou migrovat, jaké jsou pozitiva a negativa migrace. Co je také potřeba je určitá kalkulace – jaké náklady musím na migraci vynaložit, jak moc si

tam vydělám, jak dlouho tam můžu zůstat, mohu si spočítat, kolik to bude stát. Toto jsou věci, které by měla média pokrývat, ale nedělají to.“

Na fakt, že vláda veřejně poukazuje pouze na světlé stránky migrace, mě během dalších rozhovorů upozornili i další respondenti. Pokud jde o dostupné informace a problémy, které se týkají migrace, tak se současný stav dá označit za dobu „pojmenovávání“ těchto problémů, na což mě respondenti také upozornili. Domnívám se, že sousloví „addressing issues“, které zaznívalo ve výpovědích respondentů tak často, je pouze eufemizace skutečného pojmenování problému, kterým je podle mého názoru rozsáhlá korupce a diskriminace jakožto celospolečenský problém.

4.4. Budoucnost migrace do Evropy

Na otázku, co si myslí o budoucnosti migrace do Evropy, respondenti často odpovídali tak, že zkrátka bude pokračovat a poptávka bangladéšského obyvatelstva po emigraci zřejmě bude vzrůstat dál. Nejenom, že bude narůstat poptávka po emigraci ze Bangladéšanů, v Evropě bude narůstat poptávka pracovní síle, což je trend v Evropě silně pociťovaný již dnes. Respondent č. 1 se domnívá, že budoucnosti Evropy bude dominovat imigrace zejména kvůli nízké porodnosti v evropských státech a také proto, že mladí Evropané dnes dávají přednost jinému stylu života, než je život tradiční rodiny. Alespoň tak chápu jeho komentář.

„Mohu říct rovnou, že budoucnosti budou dominovat migranti, dokonce i ve vaší zemi. Protože tohle je vaše kulturní praxe – chcete být gayové, chcete být lesby, nechcete rodiny, tak kdo potom bude dělat ty ostatní práce? Kdo vám umyje záchod?“

Podle respondenta č. 15 bude budoucnost migrace do Evropy záviset na více faktorech a jedním z nich bude to, jakým způsobem se Evropa k migraci z rozvojových zemí postaví. Ačkoliv se může stát, že deportování migranti z Evropy mohou referovat o neuspokojivé situaci, čímž by mohlo dojít k poklesu nově příchozích, poptávka studentů po evropském vzdělání a zkušenosti bude pokračovat i nadále. Zejména pokud se nepodaří urychlit hospodářský rozvoj a stabilizovat politickou situaci doma, bude stále více lidí chtít emigrovat.

Respondent č. 12 právě ekonomické a politické situaci přikládá primární význam. Rovněž zdůrazňuje, že se Evropa pravděpodobně bude snažit posílat imigranty bez dokumentů zpět do Bangladéše, protože je to ekonomicky výhodnější. Také si myslí, že uzavírám formálních cest pro migrace do Evropy, přímo podporujeme migraci neregulovanou a dodává, že by formální migrace do Evropy měla být naopak posílena, v čemž se shoduje i s dalšími respondenty. Migraci považuje za „win-win“ situaci, protože migranti aktivně napomáhají hospodářskému rozvoji země. Z tohoto důvodu bychom měli oceňovat „pozitivní aspekty liberální migrace“.

Rovněž ale dodává, že je naprosto nezbytná sociální ochrana a posílení integrace migrantů v Evropě, jejíž absence může vyústit v radikalizaci komunit migrantů. S tím souhlasí také respondentka č. 10, která říká, že radikalizace náboženství má co dělat s krizí identity migrantů, kteří sebe nacházejí v tíživé situaci, kdy vzniká nová „vyšší“ identita a bratrská sounáležitost s dalšími muslimy. Nedomnívá se ale, že je to problém pouze Evropy. Naopak říká, že je to problém i na straně Bangladéšanů a ten má vznikat už doma v Bangladéši jakožto důsledek zastaralých představ o fungování společnosti. Respondent se č. 5 se potom domnívá, že celý problém toho, jakým způsobem jsou prezentováni a vnímáni muslimové, je problém politického charakteru. Abych uzavřel tuto kapitolu a shrnul, co s výpovědí o budoucnosti migrace vyplývá, budu citovat respondenta č. 5:

„Říkáme, že migrace je jako voda, v ruce ji nemůžete držet, protékla by, a není jediná možnost, jak by to šlo udělat, aby v ruce zůstala. Migrace je to samé, můžeme to zkusit, ale nemůžeme ji zastavit, lidé půjdou.“

5. Diskuze

V této kapitole konzultuji stěžejní argumenty mé práce s vybranou vědeckou literaturou, ale i s výzkumnými zprávami bangladéšské organizace RMMRU, předním výzkumným pracovištěm na poli výzkumu migrace v celém Bangladéši.

5.1. Důvody a faktory pro emigraci

Analýza rozhovorů ukazuje, že nejčastějšími důvody pro emigraci jsou důvody ekonomické a poté důvody politické. Výpověď respondenta č. 9 nabídla příběh, který představuje dopad environmentálních faktorů na ekonomickou situaci jedince. Zároveň řadím mezi důvody pro emigraci také lidskou touhu po lepším životě, který formuje v lidech představu o lepším životě v zahraničí. José Mapril¹⁰⁷ tuto touhu po sociálním a ekonomickou úspěchu představuje jako touhu po modernitě. Právě Evropa jakožto zahraničí (*bidéš*) zároveň také vyspělou část světa, v níž je hojnost nejen ekonomických příležitostí, ale také hojnost všech výhod z hlediska bezpečnosti stabilních sekulárních společností. Stejně jako další autoři se domnívám, že všechny tyto faktory a mnohé další, hrají roli v různém poměru společně působících sil. Tasneem Siddiqui z bangladéšské RMMRU rovněž jako hlavní důvod uvádí důvod ekonomický. Na druhé místo staví důvody sociální a demografické, pod nimiž se skrývají například osobní motivace migrantů jako „touha po novém životě“ nebo dokonce „čelit“ neznámému.¹⁰⁸ Na třetím místě uvádí sociální sítě migrantů a na čtvrtém potom environmentální faktor. Robert Stojanov, Barbora Duží a Jiří Jakubínský¹⁰⁹ považují migraci za adaptační strategii na změny životního prostředí. Tyto důvody se dají považovat za obecné a kromě migrace mezinárodní některé způsobují migrační vnitřní, zejména důvody ekonomické a environmentální. Jeden z expertů, s nimiž Robert Stojanov a kolektiv provedli interview, použil pro vnitřní migranti

---

¹⁰⁷ MAPRIL, José. The Dreams of Middle Class: Consumption, Life-course and Migration Between Bangladesh and Portugal, s. 693-719.

¹⁰⁸ SIDDQUI, Tasneem (ed.). *Untold Stories of Migrants: Dream and Realities*. Dhaka: RMMRU 2017, s. 2.

¹⁰⁹ STOJANOV, Robert, DUŽÍ Barbora, JAKUBÍNSKÝ, Jiří. Climate change and floods along the Brahmaputra: Migration factors in Bangladesh. In STUCKER, Dominic and Elena LOPER, GUNN (Eds.). *Adaptation to Climate Change through Water Resources Management: Capacity equity and sustainability*. New York: Routledge 2015.

pojmenování „river nomads“.¹¹⁰ Della Puppa¹¹¹ potom v kontextu migrace do Evropy uvádí důvody jako způsob finanční podpory rodiny, kvůli vzrůstu na sociálním žebříčku doma, kvůli vysoké kvalitě života, jako útěk před politickou represí nebo jako touhu vidět svět a „stát se mužem.“ Je tedy patrné, že migrace z Bangladéše, je způsobována celou řadou různých faktorů, které hrají menší či větší roli. Stejně jako Siddiqui i Zeitlyn se domnívá, že zásadní roli pro celou migraci hrají sítě migrantů, pod něž lze zařadit také prominentní osobu dálála, jakožto ústředního článku migračního procesu. Zeitlyn navíc tvrdí, že právě sítě a dálál jsou určující faktory pro výběr cílové destinace neregulovaných migrantů¹¹², což platí zejména pro dnešní imigraci Bangladéšanů do Evropy.¹¹³

5.2. *K politické situaci v zemi*

Dlouho jsem přemýšlel nad tím, nakolik je křehkost politické situace v Bangladéši a v celém regionu vážná. Na základě studia literatury a po dlouhých rozhovorech s respondenty na tohle téma jsem dospěl k názoru, že skutečně vážná je. V samotné literatuře a výsledcích výzkumů bangladéšských organizací nicméně reflektovaná není téměř vůbec. V literatuře o migraci z Bangladéše jsem se o vlivu politické situace, korupce či přítomnosti islámského fundamentalismu, přirozeně příliš nedočel. Nezávislí akademici a organizace ji však reflektují. Budu zde citovat nejsoučasnější vnímání Bangladéše organizací Human Rights Watch:

„Bangladéš zintenzivnil své zásahy proti civilnímu obyvatelstvu, médiím a kritikům. Autority zabili a nechali zmizet členy politické opozice, přičemž selhávají v ochraně blogerů, aktivistů za práva homosexuálů a náboženských menšin před násilnými a fatálními útoky militantních skupin. Odpověď vlády na násilí extremistů se opakuje v podobě dlouhodobého samoúčelného zatýkání, nucených zmizeních a legálního zabíjení. Svoboda projevu a shromažďování jsou pod

---

¹¹⁰ STOJANOV, Robert, DUŽÍ Barbora, JAKUBÍNSKÝ, Jiří. Climate change and floods along the Brahmaputra: Migration factors in Bangladesh, s. 49.

¹¹¹ DELLA PUPPA, Francesco. A *bidesh* in the middle of the Mediterranean Sea: biographical trajectories and migration patterns in the Bangladeshi diaspora in Italy, s. 99–118.

¹¹² ZEITLYN, Benjamin. *Migration from Bangladesh to Italy and Spain*. Dhaka: RMMRU 2006, s. 73.

¹¹³ Viz zmiňovaný průzkum INICRI a IOM.

neústálým útokem čím dál tím více autoritářské vlády. Bangladéš vykazuje jedno z největších čísel dětských sňatků na světě.“¹¹⁴

Politická situace v Bangladéši je křehká a parlamentní demokracie zde, zdá se, pokulhává. Vládnout v zemi s rozšířenou chudobou, korupcí, klientelismem a nízkou vymahatelností práva jistě není jednoduché.¹¹⁵ Od časů, kdy se Bangladéš teprve formoval, neuplynula dlouhá doba a v mnohém zůstává v zemi vše při starém, ať už se zaměříme na chudobu, korupci, klientelismus či malý přístup venkovského obyvatelstva k moci. Snad jen ekonomická situace v zemi se zlepšuje, ale ani ta není uspokojivá, protože právě kvůli ní emigruje drtivá většina obyvatelstva. Odborná literatura zaměřená na rozvoj navíc zdůrazňuje, že právě ekonomický rozvoj způsobuje další emigraci a nedá se předpokládat, že by tomu mělo být v budoucnosti jinak.¹¹⁶ Podíváme-li se zpět do historie, lidé opouštěli Bangladéš jistě kvůli ekonomickým příležitostem v zahraničí, ale také kvůli politické situaci v zemi. V samých počátcích vzniku Bangladéše docházelo na nižších politických úrovních k perzekucím a vyřizování osobních účtů. Blanka Knotková-Čapková tuto situaci popisuje následovně.

“V lokálním měřítku docházelo i k beztrestnému působení malých oblastních diktátorů, vůči jejichž zvůli byli občané, navzdory demokratickým zákonům, často bezmocní. Místní policie byla zpravidla v rukou nové garnitury a mnohé případy perzekuce se podle všeho před soud vůbec nedostaly. Není divu, že sílila bangladéšská emigrace do zahraničí (legální i ilegální), bangladéšští uprchlíci se tehdy začali objevovat ve větším měřítku například i v českých uprchlických táborech.“¹¹⁷

Myslím, že tato citace výstižně popisuje stav, v němž se Bangladéš prvních 30 let své existence nacházel. Ani dnes však není bezpečnostní situace v zemi zcela stabilizovaná a demonstrace během nichž umírají lidé, jsou běžným způsobem vedení “konstruktivního” dialogu opozice. Během krátké doby, kterou jsem v Bangladéši strávil, jsem měl nepokoje šířící se po celé zemi

---

¹¹⁴ HUMAN RIGHTS WATCH. Bangladesh [online]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2018/05/16/bangladesh-skirting-issues-un>

¹¹⁵ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Bangladéš*, s. 75.

¹¹⁶ Např. HAAS, D. H. International Migration, Remittances and Development: myths and facts. *Third World Quarterly*, s. 1276-1278

¹¹⁷ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Bangladéš*, s. 80.

možnost zažít. Jeden menší průvod trvající několik minut se prohnal pod okny mého hotelu. Útoky na sekulární autory či náboženské menšiny nepřestávají ani dnes a jenom v roce 2015-2016 zemřelo několik desítek lidí. Masivní příchod uprchlíků z Barmy potom už tak křehkou situaci jenom zhoršuje. Blanka Knotková-Čapková se ptá, co je náplní bangladéšské demokracie a zda může v Bangladéši fungovat? Píše, že otevřená politická scéna je doménu městských elit. Nejenom, že doposud, zdá se, nefunguje “model konstruktivní opozice” ve vysoké politice, demokratické principy nefungují ani na lokální úrovni. Na venkově je veřejné mínění určováno hlasem předáka náboženské komunity, jenž je rádcem jak ve věcech duchovních, tak i ve věcech světských. Jak se ukazuje, primárním zdrojem informací vesnického obyvatelstva informací jsou přirozeně jiní lidé a tento fakt je potom rozhodující nejenom pro migraci

Chudý venkov nemá přístup ani k informacím a natož pak k moci. Slovo “přístup” ve výpovědích mých respondentů zaznělo několikrát. Byli to právě chudí a často velmi nevzdělaní venkované, jimž se tomuto přístupu nemá dostávat. Tito lidé si často ani nejsou vědomi svých práv a proto nelze očekávat, že se v případě podvodů budou svých práv dovolávat. To vyplývá jak z mého vlastního výzkumu, tak i z výzkumu dalších organizací (viz dále). Přístup k informacím a přístup k moci jsou dvě složky, které na venkově téměř chybí, čímž se stává role brokera o to více rozhodující.

Migrace žen

Ženy patří spolu s hinduisty mezi dvě nejvíce diskriminované skupiny v Bangladéši.¹¹⁸ Ačkoliv zákon zajišťuje všem rovnost, v praxi tato rovnost neplatí vždy a zejména na venkově můžeme spíše mluvit o sociální nerovnosti a diskriminaci. Tato nerovnost vyplývá z fundamentalistického výkladu islámu, který překrucuje samotný Korán.¹¹⁹ Ačkoliv se může zdát, že není možné, aby diskriminace žen byla natolik silná, zejména zamyslíme-li se nad tím, že současná premiérka a opoziční lídřyně jsou ženy, je nejdřívě nutné vnímat specifika této situace. Obě dvě jsou dcery velikánů bangladéšské politické scény. Můžeme o nich uvažovat

---

¹¹⁸ Ibid, s. 81.

¹¹⁹ Ibid.

jako o symbolech, které byly na svá místa dosazeny.¹²⁰ Obdobná situace panovala a panuje i v dnešní Indii. Ačkoliv je bangladéšský islám méně konzervativní než islám například v arabských zemích, středověká tradice genderových stereotypů přetrvává v konzervativním prostředí dodnes.¹²¹ Intelektuálové z měst proti stereotypům vystupují, ale na vesnicích, odkud se rekrutuje drtivá většina migrantek, je dodnes dodržována *parda*, islámský zvyk oddělování žen. V Bangladéši stále platí genderové pojetí rozdělení rolí pro muže a ženy, kdy mužům náleží veřejný život a ženám život v domácnosti. V rodinách, kde je praktikována tohle pojetí vztahu mezi muži a ženami, se nepředpokládá, že by žena ve volbách kandidovala na veřejnou funkci. I přesto, že vzdělanost průměrná gramotnost bangladéšského obyvatelstva (72,8%) roste, gramotnost žen je o více než 5% nižší než gramotnost mužů.¹²² Podle Human Rights Watch ženy v Bangladéši dnes čelí stalkerství, sexuálnímu obtěžování a zaznamenávány jsou případy znásilnění. Problematické jsou rovněž dětské sňatky, které jsou v Bangladéši na některých místech stále provozovanou praxí.¹²³ Stejně tak je problematické, že stejnému či podobnému prostředí, kde žena nenachází rovné místo mezi muži, musí ženy mnohdy čelit i v cílových destinacích.¹²⁴

5.3. *Současné problémy Bangladéše – dálálský systém a role státu v jejich regulaci*

Výsledky jednoho z výzkumů RMMRU ukazují, *“že až 51% současných a navrátilivších se migrantů, stejně jako potenciálních migrantů se setkalo s různými druhy podvodných praktik, obtěžováním či nelidským a ponižujícím chováním.”*¹²⁵ Až 19% z nich nemohlo po zaplacení dálálovi, příbuznému nebo jinému blízkému vycestovat a v průměry jejich rodiny utratily 243 000 BDT, tedy téměř 2 900 USD. S nepatřičným zacházením se potom migranti setkali ve všech cílových zemích (Saudská Arábie, Singapur, Omán, Katar, SAE, Malajsie) ve více než 33%,

---

¹²⁰ Ibid. Viz také FILIPSKÝ, J., KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., MAREK, J., VAVROUŠKOVÁ S. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

¹²¹ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Bangladéš*, s. 82.

¹²² *Central Intelligence Agency*. The World Factbook. South Asia: Bangladesh [online] [cit. 2. 8. 2018].

¹²³ HUMAN RIGHTS WATCH. Bangladesh [online]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2018/05/16/bangladesh-skirting-issues-un>

¹²⁴ RMMRU. Policy Brief 18: Rendering Services to Female Migrants by Labour Attachés of Bangladesh. Dhaka: RMMRU 2016.

¹²⁵ RMMRU. Policy Brief 22: Experience of fraudulence in current migration system. Dhaka: RMMRU 2017, s. 3.

příčemž nejvíce v Malajsii, kde to bylo až 40%. Více než polovina respondentů si stěžovala na špatnou kvalitu jídla a ubytování.

Výzkum RMMRU se shoduje s výpověďmi svých vlastních respondentů také v tom, že migranti v drtivé většině případů (podle výzkumu RMMRU 97%) získávají informace od jiných osob žijících v zahraničí, příbuzných, přátel nebo dálálů. Pouze 3% respondentů měla být rekrutována přímo rekrutační agenturou. Výzkum RMMRU potvrzuje také další tvrzení. Tedy existenci mezery v celém migračním systému a jeho jednotlivými aktéry, zejména mezi lidmi a státem. *“Tohle naznačuje, že zde existuje obrovský rozdíl mezi tím, jak rekrutace na lokální úrovni vypadá ve skutečnosti a tím, jak by si to vláda představovala.”*¹²⁶ Podle Migračního zákona z roku 2013 (Overseas Employment and Migration Act 2013)¹²⁷ by neměl rekrutovat migranty nikdo jiný, než oficiální agentury. Problémem však je, že vinu na nelegálních praktikách nenesou pouze dálálové, ale jak zmiňuje většina respondentů, také rekrutační agentury, které jejich služeb aktivně využívají, aniž by za to nesly zodpovědnost. Doporučení RMMRU zní, aby se dálálové staly oficiálním článkem rekrutačního procesu a aby za každý případ podvodu či jiných nepatřičných praktik byla souzena rekrutační agentura stejně jako dálál.

I přes přijetí Migračního zákona v roce 2013 se zdá, že panuje malá obeznámenost s tím, co je jeho obsahem.¹²⁸ Tento zákon je významný tím, že vůbec poprvé stanovuje práva migrantů a tím, že přijímá konvenci OSN posílá signál mezinárodnímu společenství o odhodlanosti Bangladéše dostát mezinárodním závazkům. Rovněž je podstatné to, že zákon nabádá migranty a rodiny, kteří se stali oběťmi nelegálních praktik, aby se dovolávali svých práv. Ačkoliv tento zákon, přestože už platí od roku 2013, neřeší fundamentální problémy popsané v výsledky výzkumu provedeného v roce 2017 i mého výzkumu provedeného mezi

---

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Přijetí tohoto nového regulativního zákona následovalo ratifikaci konvence OSN “UN Convention on The Protection of the Rights of all Migrant Workers and Members of their Families” z roku 1990 a má za úkol vytvořit legální rámec pro zaměstnávání pracovníků v zahraničí stejně jako zajistit bezpečný migrační systém. Zákon je rozdělen do devíti částí. První část je preambule představující definici termínů. Druhá část se zabývá mechanismem posílání pracovníků do zahraničí. Třetí část je věnovaná rekrutačním agenturám a udělování licencí těmto agenturám. Čtvrtá část stanovuje procesní podmínky pro opuštění země (registraci pracovníků, apod.). Pátá a šestá část reguluje podobu pracovních smluv a dohod stejně jako roli funkci kanceláře pracovního ataše v cílových zemích. Sedmá část stanovuje práva migrantů. Osmá část se zabývá porušením zákona a tresty za porušení. Devátá část se zabývá dalšími relevantními otázkami spojených s migrací. Jeho zkrácenou verzi lze najít v publikaci HUDA, Shahan a Sarawat Binte ISLAM (eds.). *The Protection of the Rights Workers: An Easy Read*. Dhaka: Manusher Jonno Foundation 2016.

¹²⁸ RMMRU. Policy Brief 20: Ensuring Prosecution under the Overseas Employment and Migration Act 2013, s. 2-4.

lednem a únorem 2018. Ani přesto, že stanovuje vysoké tresty odnětí svobody za jakékoli zprostředkování migrace kanály jinými, než jsou oficiálně stanovené vládou, neregulovaná migrace probíhá i nadále. Problematická však není existence neregulované migrace samotné, ale to, že může vyústit v obchod s lidmi či novodobé formy otroctví. Celý migrační proces je natolik netransparentní, že v něm nejsou lidé schopní základní orientace. Velmi často si nejsou vědomi ani svých práv a jejich špatná finanční situace spolu se zastrašováním ze strany „mocnějších“ skupin fungují jako bariéry bránící efektivní implementaci migračního zákona.

V kapitole, které se týká „migračního procesu“ v Bangladéši jsem se věnoval zejména těm akterům migračního procesu, ke kterým jsem získal informace. Tito byli migranti, dálalové, rekruční agentury a stát. Několik z mých respondentů se shodlo na tom, že pro zajištění transparentního a bezpečného procesu, bude nutná součinnost zejména těch organizací, které mají moc situaci ovlivnit. Naprosto zásadním krokem je podle nich regularizace dálalů, tj. jejich uznání jakožto součásti migračního procesu, s čím souhlasí výzkum RMMRU.¹²⁹ Jedná se zejména o posílení aktivit států na lokální úrovni, kde leží počátky vykořisťování migrantů a také o vytvoření kontrolních mechanismů, které budou dohlížet nad aktivitami dálalů a rekručních agentur. Někteří z mých respondentů se domnívali, že jednou z možností je celý proces migraci despoticky kontrolovat a nepouštět do něj soukromý sektor. S touto myšlenkou však žádné prameny neoperují. Naopak zdůrazňují, aby všichni aktéři migračního procesu dodržovaly Migrační zákon z roku 2013. Velmi citlivým a diskutovaným tématem je ochrana práv migrantek, na což apeluje výše zmíněná zpráva.¹³⁰ Zpráva nevládních organizací apeluje zejména na to, aby ty privátní rekruční agentury, které zprostředkovávají práci v zahraničí ženám, byly extrémně opatrné a chránily práva a důstojnosti migrantek. Co vyplývá také z mého výzkumu a s čím souhlasí i jiné zdroje, je to, že zde existuje rozdíl velký rozdíl mezi privátními agenturami, které zajišťují poctivé služby a mezi těmi, které nikoli. Z toho důvody by bylo vhodné, aby privátní agentury vytvořily silný kontrolní mechanismus sami mezi sebou a také, aby postupně pracovali na snížení cen migrace. Právě na snížení cen by měli spolupracovat s vládou, což se však z mého pohledu jeví spíše nerealisticky. Carola

---

¹²⁹ Viz například SIDDIQUI, Tasneem. *Cost in Bangladesh: Challenges of Governing Migration in the countries of origin (Working Paper, Series No. 25)*, s. 15-18 nebo doporučení sdružení nevládních organizací v Bangladéši, které vydalo tuto zprávu *Bangladesh Civil Society Coordination Committee On GMFD (Global Forum on Migration and Development)*. Briefing Note. Recommendations Towards Improving Migration Governance. December 2016.

¹³⁰ Ibid.

Reyes ve své práci na základě třech případových studií tvrdí, že nevládní organizace jako RMMRU hrají velmi důležitou roli ve vytváření národní politiky, advokacii a implementaci zákonů. Studie však prokazuje, že zde existuje střet zájmů mezi nevládními organizacemi na straně jedné a státní správou spolu se zájmovými skupinami na straně druhé, které se soustředí pouze na operativní složku mezinárodní migrace a potenciální zisk, který migrační obchod produkuje.¹³¹ Tento závěr odpovídá i mé analýze dat. Proto tvrdím, že implementace zákonů je zpomalována zájmovými skupinami, které na neregulované části migračního trhu v Bangladéši profitují.

Moc ovlivnit vyřešení problémů, které se emigrace z Bangladéše týkají, mají také mezinárodní organizace. Respondent č. 2 se například domníval, že Bangladéše udělá všechno proto, aby EU vyhověl v jejích požadavcích. Respondent č. 11 zdůrazňoval, že pro boj s mezinárodními zločineckými sítěmi je naprosto nezbytné posílení mezinárodní spolupráce. I doporučení nevládních organizací Bangladéše apeluje v jednom ze svých dokumentů na posílení strukturálních kapacit na všech úrovních migračního procesu, tj. například vytvoření monitorovacího mechanismu a databází stejně jako úzké spolupráce napříč celým systémem na národní i nadnárodní úrovni.¹³²

5.4. *Role informací*

Pokud jde o roli informací, tak někteří respondenti vnímali například roli médií pozitivně v tom smyslu, že publikují reportáže týkající se nelegálních praktik dálálů či případů obchodu s lidmi. Na druhou stranu mnozí jejich roli považovali za nedostačnou. Jako nedostatečná byla vnímána také role státu ve zprostředkovávání informací a mnozí tuto situaci popsali jako „informační propast“ mezi lidmi a státem. Téměř všechna doporučení výzkumné organizace RMMRU či výše zmiňovaného tělesa neziskových organizací docházejí k závěru, že současná „informační infrakonstrukce“ je skutečně nedostatečná, což má negativní dopad bezpečný průběh migrace.

---

¹³¹ REYES, Carola. *Migrant Rights: Role of CSOs in Influencing Public Policy in Bangladesh*, s. 105.

¹³² *Bangladesh Civil Society Coordination Committee On GMFD (Global Forum on Migration and Development)*. Briefing Note. Recommendations Towards Improving Migration Governance. December 2016.

5.5. Budoucnost migrace do Evropy

Pro budoucnost migrace do Evropy jsou důležitá mnohá doporučení popsána na předchozích řádcích. Dle mého názoru jsou to první řadě výcvik kvalifikovaných pracovníků na základě poptávky evropského trhu, s čím souhlasí také někteří z mých respondentů a jeden z výše představených dokumentů¹³³. Za druhé, je to dekriminilizace a desekuritizace migrace, která je momentálně v Evropě veřejností vnímána právě skrze tohle prizma, navíc záměrně spojovaná s islámským fundamentalismem.¹³⁴ S tím se ztotožňují také někteří respondenti. Pro migraci z Bangladéše bude důležité také efektivně bojovat s xenofobií a rasismem v evropských zemích a to z toho důvodu, že je Bangladéš muslimská země. Právě zajištění sociální ochrany migrantů, nikoli fyzické, bylo součástí jedné z odpovědí během rozhovorů.

Je velmi pravděpodobné, že migrace Bangladéšanů do Evropy bude probíhat i nadále a to zejména kvůli povaze tohoto typu migrace. Jak respondent č. 5 řekl, migrace je jako voda a vždy, když se ji snažíme udržet, selžeme. I Massey¹³⁵ souhlasí s tím, že „*migrace produkuje další migraci*“, když mluví o kumulativní kauzalitě v migraci. Stejně jako všichni respondenti se v podstatě shodují s Castlem v tom, že migrace bude nepochybně pokračovat. Castle říká, že „*lidská mobilita je integrální součástí globalizace*“¹³⁶ a o budoucnosti migrace si myslí, že fundamentální síly generující migraci, budou i nadále sílit. Podle něj je migrace lidí integrální součástí transformace současného světa, která se děje ve všech regionech a dodává, že se zvyšující se ekonomickou a politickou integrací jde ruku v ruce také přehraniční přesun nejen kapitálu a komodit, ale také lidí.¹³⁷

Také si myslím, že migrace Bangladéšanů do Evropy bude pokračovat, protože, za první, migrace Bangladéšanů do Evropy je postavená na sociálních sítích migrantů, který je základním operačním mechanismem způsobujícím kumulativní kauzalitu v migraci. Z toho důvodu je migrace Bangladéšanů do evropských zemí do jisté míry nezávislá na postojích evropských zemí, což se projevuje i dnes. Za druhé, významným určujícím faktorem je poptávka po pracovní síle v Evropě, která bude i nadále vzrůstat. Za třetí, Bangladéš se bude snažit obnovit migraci do Velké Británie a Itálie, ale nepochybně také na jiné evropské trhy.

---

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Viz SEDLÁČKOVÁ, Lucie. *Islám v médiích*. Praha: Bor 2010.

¹³⁵ MASSEY, Douglas S. Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review*, s. 397.

¹³⁶ CASTLES, Stephen. International migration at a crossroads. *Citizenship Studies*, s. 192-193.

¹³⁷ Ibid, s. 203-204.

Stejně jako respondent č. 12, se i Haas domnívá, že klíčem k efektivnímu řízení migrace, je liberální přístup k pracovní migraci kvalifikovaných i nekvalifikovaných pracovníků. Aktivní proimigrační politika podle něj předejde kriminalizaci ekonomické migrace a posílí cyklickou migraci, která má být posledním cílem.¹³⁸

---

¹³⁸ HAAS, D. H. International Migration, Remittances and Development: myths and facts, s. 1281-1282.

6. Závěr

Táto práca predstavila témata spojená s mezinárodnou migráciou Bangladéšanov ako je napríklad pociťovaná sociálne-politická situácia v zemi, úloha neformálneho sektora a korupcia vo sprostredkovaní migrácie súkromnými subjektami, aký má vplyv existencia neregulovaného sektora migračného systému na bezpečnosť migrácie, ako sa líši migrácia žien od migrácie mužov, aké sú v očiach miestnych odborníkov najväčšie problémy v súčasnom migračnom systéme a akú úlohu hrajú pre migráciu do Európy migračné siete. Závěry tejto práce sú nasledujúce.

Výsledky môjho výskumu ukazujú, že akokoľvek sa dá s istotou tvrdiť, že dôvody pre migráciu sú vždy súhrou príčin a faktorov složitosti každodenného života, existujú rôzne faktory, ktoré napríklad môžu determinovať rozhodnutie migrovať do konkrétnych destinácií. Okrem obecných príčin ekonomických a politických sa ako ďalšie dôležité ukázali príčiny environmentálne, demografické či sociálne. Najmä kategória príčin sociálnych sa ukázala ako dôležitá skôr pre migráciu žien.

Najdôležitejší z faktorov, ktorý môže rozhodovať aj pri výbere konkrétnej destinácie, je význam migračných sietí, ktoré sú obzvlášť dôležité pre migráciu do Európy. Dá sa povedať, že v súčasnosti by migrácia do Európy bez ich existencie nebola možná. Migrační migranti sa v kontexte migrácie do Európy týkajú všetkých troch výskumných otázok. Za prvé, ak už bolo povedané, hrajú dôležitú úlohu ako faktor významne ovplyvňujúci migráciu. Za druhé, migranti, príbuzní a dálalové sú hlavnými zdrojmi informácií pre potenciálnych migrantov. Znalosť je v prípade migrácie do Európy prenášaná z človeka na človeka a úrady v procese migrácie do Európy momentálne nehrajú žiadnu úlohu, pretože sem migrácia Bangladéšanov stále pokračuje. Za tretie, výjdu-li z hypotézy o zdrojových regiónoch a ich korelácii s cieľovými destináciami, trendy migrácie do Európy sú nevyhnutne určované už ustanovenými sieťami, čo je patrne na rozdiel najmä medzi migráciou do Veľkej Británie v kontraste s migráciou do južnej Európy.

Súčasná literatúra o migrácii z Bangladéša študuje štyri typy migrácie, ktoré sa od seba odlišujú vo smysle socio-ekonomického definície migrantov. Predmetom kritiky tejto práce je najmä štvrtá kategória, ktorá je definovaná literatúrou ako migrácia do štátov južnej Európy skôr vzdelaných vrstiev obyvateľov Bangladéša. Súčasné štúdie z Talianska však ukazujú, že tvrdenie o vyššom vzdelaní migrantov do južnej Európy vo svetle súčasnosti, nemusí platiť z celého pohľadu. Túto skutočnosť reflektoval iba jeden z respondentov a ostatní nikoli. Na základe analýzy

rozhovorů a v souladu s dostupnou literaturou tvrdím, že v Bangladéši existují regiony, které jsou specifické pro svou migraci do různých států Evropy. S jistotou lze tvrdit, že migrační proud do Británie a do zemí jižní Evropy, zejména Itálie, se od sebe liší co do regionu původu. Srovnání dat získaných z úřadu BMET, která nejsou veřejně dostupná a dat, která uvádí Benjamin Zeitlyn v jeho práci o Španělsku a Itálii, ukazuje, že pro migraci do Itálie jsou důležité jiné regiony, než pro migraci do Španělska a Velké Británie. Aby se tato hypotéza potvrdila, je nutné provést rozsáhlejší výzkum na větším a hlavně jiném vzorku respondentů, kterým by měli být skutečně imigranti v cílových zemích.

Jako naprosto zásadní téma celé současné diskuze o migraci v Bangladéši se ukázala situace týkající se dálálů, státem neregulovaných zprostředkovatelů migračních služeb, kteří zajišťují komunikaci mezi rekrutačními agenturami a státními orgány. Problematické je, že je Migrační zákon z roku 2013 doslova zakazuje a jediný, kdo může posílat pracovníky do zahraničí jsou registrované rekrutační agentury. Tyto agentury ale s dálálů přímo spolupracují a nelegálně využívají jejich služeb. Celý proces rekrutace pracovníků je vysoce netransparentní a doprovázený vysokou mírou korupce. Právě pro svou netransparentnost a panující autonomii dálálů je náchylný ke zneužití, které se reálně projevuje podváděním migrantů a vysokými cenami migrace, které končí zadlužováním celých rodin. Celková situace v důsledku může vést ve velmi nešťastný scénář, kdy se migranti stávají oběťmi mezistátně operujících obchodníků s lidmi.

Přesto se zdá, že touha po lepším životě je nezastavitelná a nutí v některých případech migranty riskovat a to i přes vysoká rizika spojené s neregulovanou migrací, o nichž si často nejsou ani vědomi. Odborníci z Bangladéše i autority na poli výzkumu migrace se shodují na tom, že efektivní řízení migrace může přispět k využití jejího potenciálu na rozvoj společnosti v Bangladéši. Budoucnost a podoba migrace se bude odvíjet na základě opatření evropských zemí, v jejichž vlastním zájmu je kriminalizaci migrace snížit na nejnižší možnou úroveň tak, aby nedocházelo k vykořisťování migrantů v důsledku restriktivních či neefektivních migračních politik ať už v Evropě nebo v Bangladéši.

Seznam použitých zdrojů

ANTHIAS, P. *Migration from Kedarpur to Italy*. RMMRU: Dhaka 2014.

Bangladesh Civil Society Committee on Migration, Development and Human Rights. Briefing Note. Recommendations on The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. Dhaka: October 2017.

Bangladesh Civil Society Coordination Committee On GMFD (Global Forum on Migration and Development). Briefing Note. Recommendations Towards Improving Migration Governance. Dhaka: December 2016.

Bangladesh National Portal. Upazila List [online]. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.bangladesh.gov.bd/site/view/upazila-list>

BMET. Statistical Reports. Category-wise Overseas Employment in 1976-2017, 2015, 2016 and in 2017 [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BMET. Statistical Reports. Country-wise Overseas Employment from 1976 to 2017 [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BMET. Statistical Reports. Country-wise Overseas Employment from 1976 to 2018 [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BMET. Statistical Reports. Country-wise Overseas Employment of Female Workers from 1991 to 2018 [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BMET. *Statistical Reports*. Country-wise Overseas Female Employment in 2017 [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BMET. *Statistical Reports*. Country-wise remittance inflows in 2017 (USD Millions) [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BMET. *Statistical Reports*. District-wise Overseas Employment from 2005 to 2017 [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BMET. *Statistical Reports*. Year-wise Overseas Employment of Female Workers from 1991 to 2018 [online], © 2018, BMET [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <http://www.old.bmet.gov.bd/BMET/statisticalDataAction#>

BROERSMA, Francesca a Daria LAZARESCU. *Pakistani and Bangladeshi Migration to Greece: „Chasing the Dream“* (Research Brief). IDEA Research Project 2009.

CIA (Central Intelligence Agency). The World Factbook. South Asia: Bangladesh [online]. [cit. 2. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/bg.html>

CASTLES, Stephen. International migration at a crossroads. *Citizenship Studies*. Vyd. 18., č. 2., 2014, s. 190-207.

DAWSON, Catherine. *Practical Research methods: A user-friendly guide to mastering research*. Oxford: How To Books 2002. [s. 64 – 79]

DELLA PUPPA, F. A *bidesh* in the middle of the Mediterranean Sea: biographical trajectories and migration patterns in the Bangladeshi diaspora in Italy. *Arts & Humanitas*. Vyd. 7., č. 2., 2013, s. 99-118.

FILIPSKÝ, J., KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., MAREK, J., VAVROUŠKOVÁ S. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Ed. Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

GARDNER, Katy. *Global Migrants, Local Lives: Travel and Transformation in Rural Bangladesh*. Oxford: Clarendon Press Publication 1995.

HAAS, D. H. International Migration, Remittances and Development: myths and facts. *Third World Quarterly*. Vyd. 26., č. 8., 2005, s. 1269-1284.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

HUDA, Shahan a Sarowat Binte ISLAM (eds.). *The Protection of the Rights Workers: An Easy Read*. Dhaka: Manusher Jonno Foundation 2016.

IOM (International Organization for Migration). IOM Italy Briefing. Current migration trends from Bangladesh to Italy. Focus on arrivals by sea. Vyd. 1., Itálie: červen 2017.

KELLER, Jan. Klientelismus. In *Sociologická encyklopedie* [online]. Hl. ed. Zdeněk R. Nešpor. Sociologický Ústav AV ČR 2017. Poslední změna: 11.12.2017 v 18:02. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Klientelismus>

KING, Russell. Recent immigration to Italy: character, causes, and consequences. *GeoJournal*. Vyd. 30, č. 3., 1993, s. 283-92.

KNIGHTS, Melanie. Bangladeshi Immigrants in Italy: from Geopolitics to Micropolitics. *Transactions of the Institute of British Geographers*. Vyd. 21, č. 1, 1996, 105-123.

LEECH, B. L., 2002, Asking Questions: Techniques for Semistructured Interviews. *Political Science and Politics*, Vyd. 35, č. 4. prosinec 2002, s. 665-668.

MAPRIL, José. The Dreams of Middle Class: Consumption, Life-course and Migration Between Bangladesh and Portugal. *Modern Asian Studies*. Vyd. 48., č. 3., květen 2014, 693-719.

MASSEY, Douglas S., ARANGO Joaquín, GRAEME Hugo, KOUAOUCCI Ali, PELLEGRINO Adele, TAYLOR J. Edward. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. In: *Population and Development Review*. Vyd. 19., č. 3., září 1993, 431-466.

MASSEY, Douglas S. Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review*. Vyd. 14., č. 3., 1988, 383-413.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Bangladéš*. Ed. Stručná historie států. Praha: Libri, 2005.

OKOLSKI, Marek (ed.). *European Immigrations: Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam: IMISCOE Research, Amsterdam University Press 2012.

PREINHALTEROVÁ, Hana. *Učebnice bengálštiny*. 4 sv., Praha: Univerzita Karlova 2003.

REYES, Carola. *Migrant Rights: Role of CSOs in Influencing Public Policy in Bangladesh*. Dhaka: RMMRU 2013.

RAHMAN, M., M. A. KABIR. Moving to Europe: Bangladeshi Migration to Italy. *Institute of South Asian Studies* (National University in Singapore, Working Paper). Vyd. 141., č. 6., 2012, s. 1-19.

RMMRU. Policy Brief 14: Impact of Migration on Poverty and Local Development. Dhaka: RMMRU 2014.

RMMRU. Policy Brief 15: Impact of Remittances on Education and Human Resource Development: Evidence from Bangladesh. Dhaka: RMMRU 2015.

RMMRU. Policy Brief 18: Rendering Services to Female Migrants by Labour Attachés of Bangladesh. Dhaka: RMMRU 2016.

RMMRU. Policy Brief 19: The Economic and Social Costs of Migration. Dhaka: RMMRU 2016.

RMMRU. Policy Brief 20: Ensuring Prosecution under the Overseas Employment and Migration Act 2013. Dhaka: RMMRU 2016.

RMMRU. Policy Brief 22: Experience of fraudulence in current migration system. Dhaka: RMMRU 2017.

SANGUINO, Ramón, Md. Habibur RAHMAN a Samsul ALAM. Spain-Bangladesh international trade for small and medium enterprises: Exploring the potential scopes. *International Journal of Applied Research*. Vyd. 3., č. 1, 2017.

SEDLÁČKOVÁ, Lucie. *Islám v médiích*. Praha: Bor 2010.

SIDDIQUI, Tasneem. *Cost in Bangladesh: Challenges of Governing Migration in the countries of origin (Working Paper, Series No. 25)*. Dhaka: RMMRU 2010.

SIDDIQUI, Tasneem. *Institutionalising Diaspora Linkage: The Emigrant Bangladeshi in UK and USA*. Dhaka: IOM 2004.

SIDDIQUI, Tasneem. *International Labour Migration and Remittance Management in Bangladesh*. Dhaka: RMMRU 2009.

SIDDIQUI, Tasneem (ed.). *Untold Stories of Migrants: Dream and Realities*. Dhaka: RMMRU 2017.

STOJANOV, R., KELMAN, I., ULLAH, AKM A., DUŽÍ, B., PROCHÁZKA, D., KAVANOVÁ BLAHŮTOVÁ, K. Local Expert Perceptions of Migration as Climate Change Adaptation in Bangladesh. *Sustainability*. Vyd. 8., č. 12., 2016.

STRAUSS, A. a J. CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Albert 1999.

UNDP (*United Nations Population Division*). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin. September 2013. UNICRI (*United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute*). Migrant Flower Sellers in the City of Turin. Torino: United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute 2017.

The World Bank. Bangladesh Development Update: Building on resilience [online]. © 2018, The World Bank Group. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/04/09/bangladesh-development-update-building-on-resilience>

The World Bank. Personal Remittances [online]. © 2018, The World Bank Group. [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2017&locations=BD&start=1976&view=chart>

ZBAVITEL, Dušan. *Bengálská literatura: od tantrických písní k Rabindranáthu Thákurovi*. Praha: ExOriente 2008.

ZEITLYN, Benjamin. *Migration From Bangladesh to Italy and Spain*. Occasional paper. Dhaka: Refugee and Migratory Movements Research Unit, 2016.

Internetové zdroje

Wikipedia: Districts of Bangladesh [online]. Wikipedia, poslední změna 25.2.2018, 20:44 [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Districts_of_Bangladesh

Wikipedia: Divisions of Bangladesh [online]. Wikipedia, poslední změna 18.5.2018, 17:34 [cit. 2.8.2018]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Divisions_of_Bangladesh